סבב
מסעי בני ישראל

אויספיהרליכע בעשרייבונג דער אָרטה׳ יידישען געזעלל־שאַפּטסרייזע נאַך אֶרץ ישראל (פּאַלאֶסטינא) תובב״א, אים מאָנאַטע אייר (מאַי) שנת עת״ר לפ״ק.

פערפאַססט פאָן הצעיר באַלפי ישראל:

גרשון שטערן

אָבעררשאַבבינער צו

מאראָש־לודאָש

זיעבענבירגען יצ״ו.

— בעהמח״ם ילקוט הגרשוני ט׳ חלקים

ב"ה.

ערסטעס קאפיטעל. הינרייזע

צאהל דער געזעללשאפט מאננער אונד פרויען צוזאממען 72. דארונטער וואָרען 2 אוים ווארשוי, 2 אוים לאָנדאָן, 1 אוים בער-ליען, 2 אוים האמבורג, 2 אוים אלטאָנא, 2 אוים שלעזיען, 3 אוים באָסניען, 3 אוים וויען, 1 אוים רומאניען. אונד אללע אנדערע אוים אונגארן אונד זיעבענבירגען.

דאָננערסטאג 5. מאי 3 אוהר נאכמיטטאג פערזאממלונג דער געזעללשאפט אין בודאפעסט אים ווארטע זאאל דער 2 קלאססע. וואָ העררן הלאסקי אלס טעכנישער לייטער, דיא רייזעבילעטים אויסטהיילט.

צוגלייך ערהאלט אויך יעדעס מיטגליעד איין אבצייכען אונד צוואר איינע בראָשנאדעל מיט דער אינשריפט (פאלאסטינא 1910) דיא אבצייכען טראגען דרייערלייא פארבען אונד דיא רייזענדען ערסטער, צווייטער אונד דריטטער קלאססע בעקאָממען יעדער איין אנדערעס אבצייכען.

נאָך גענענזייטיגער פאָרשטעללונג אללער מיטגליעדער, אונד נאָך הערצליכער פעראבשיעדונג פאָם העררן אָבעררא‍בבינער קאָפל רייך נ"י, אונד פאָם העררן קאנצלייא פראזעס אדאָלף פראנקל נ"י, (אונד נאָך אנדערע העררן), וועלכע אונס צום באהנהאָפע בעגלייטעטען, ערפאָלגטע אום 4 אוהר דיא אבפאהרט פאָן בודאפעסט נאָך טריעסט.

דיא געזעללשאפט וואר פרעהליך געשטיממט אונד דיא רייזע פערליעף גאנץ אנגענעהם אונד געמיטהליך. דער גראָסטער טהייל דער געזעללשאפט האטטע דיע נאכט שלאפלאָז פערבראכט, וואר אבער טראָצדעם בייא גוטער לוינע, דענן דיא זעהנזוכט נאך ארץ ישראל האטטע זיע אללע אין האָהעם מאאסע געלאבט אונד געשטארקט. פיעלע העררן אונטערהיעלטען זיך אויך מיט דברי תורה. פערשיעדענען אינהאלטעס, אונד זאָ קאמען וויר פרייטאג דען 6. מאי 9 אוהר פאָרמיטטאג אין הייטערסטער שטיממונג נאך טריעסט. היער אונטערנאהמען וויר איינען שפאציערגאנג דורך דיא שטאדט, נאכהער זאנדטען וויר קאָררעשפאָנדענץ- אונד אנזיכטסקארטען נאכהויזע. אויך געלד וועכסעלטען וויר דאָ, אונד ערהיעלטען פיר 100 קראָנען 104 פראנקס.

נאכמיטטאג 3 אוהר בעגאנן דיע איינשיפפונג אין דאס אָסטרייכישע שיפף „עלעקטרא". ביים אנבליקקע דעס מעערעס בעמאכ-

פינטע זיך מינער, פורכטבארע אנגסט, אונד איך בעטעטע אים שטיללען פארטוואהרענד צו השם יתברך, דאס ער אונס העלפען זאלל, דיע גראָסע זעעריזע גליקליך אונד שטורמפריא צו איבער־שטעהען.

שבת קודש פ׳ קדושים מוססטען וויר אונס מיט קאלטע שפייזען בעגניגען. 6 אוהר פריה בעטעטע דאס אשכנזישע מנין, אונד 7 אוהר פריה דאס ספרדישע. געלייענט האבען וויר, אין דאס פאָן דיא בוראפעסטער אָרטהי חברה קדישא, אונס צור פערפיגונג געשטעללטע אונד מיטגעבראכטע ספר תורה. אויף אנרעגונג דעס העררן זאָלף מאָללער נ״י אוים אלטאָנא וואורדען דיע עליות, (אונד אויך דאס ברכת המזון), לטובת „עניי ארץ ישראל„ פערשטייגערט, ריעט ערגאב וואהרענד דער היגרייזע דען אנזעהגליכען בעטראג פאָן 130 פראנקס, וועלכע העיר ראבבינער פישער נ״י אוים קארלס־בורג אן ת״ת ענים אין ירושלים פערטהיילטע.

נאכמיטטאג 3 אוהר בעטעטען וויר מנחה. נאכהער זעטצטע זיך דאס שיפף אין בעוועגונג, אונד וויר בעפאנדען אונס גלייך אויף אָפפענער זעע.

אויף פערלאנגען דער געזעלשאפט האבע איך דען ערסטען פרק פאָן פרקי אָבות פאָרגעטראגען, אונד מיין פאָרטראג ערפריי־טע זיך גאָטטלאָב אללגעמיינען בייפאללעס. (נור איין געוויססער העיר . . . . ערלויבטע זיך אויסנאהמסווייזע צו בעמערקען, דאס ער דאס אללעס שאָן געהאָרט האט, איבערהויפט — זאגטע ער — קאנן איהם ניעמאנד זאָ עטוואס זאגען, וואס ער נאָך ניע געהאָרט האטטע — דארויף ערלויבטע איך מיר איהם צו זאגען: „אבער, איך וועררע איהנען ליעבער העיר, יא זאָ עטוואס זאגען, וואס זיא נאָך ניע אין איהרעם לעבען געהאָרט האבען, נאמליך: העיר . . . . האט איין פאָרגעהמעס בענעהמען„). —

מוצאי שבת קודש, דיא ערסטע נאכט אויף דעם מעער, פערבראכטע איך זעהר אונרוהיג, וויל איך נאָך איממער זעהר פירבטעטע. איך לאג אויף מיינעם בעטטע אין גראָסער אנגסט, דאכטע איממער אן מיינע פרויא אונד קינדער, אונד קאָנטע דיע אויגען ניכט שליעסען.

זאָ פוהרען וויר פאָן טריעסט ביז גראַוואָזא 289 זעעמיילען, אונד זאָנטאג דען 8. מאי 5 אוהר נאכמיטאג, זינד וויר אין גראַוואָזא (דאלמאציען) אנגעקאָממען.

אבפאהרט דעס שיפפעס פאָן גראַוואָזא נאך ברינדיזי 11 אוהר נאכטס. פאָן גראַוואָזא נאך ברינדיזי זינד 129 זעעמיילען.

Digitized by the Internet Archive
in 2016 with funding from
Boston Public Library

https://archive.org/details/masebeneyiraelyi00ster

מאָנטאג 10. מאי אנקונפֿט אין ברינדיזי (זיד איטאליען) 11 אוהר פֿאָרמיטטאג. כיים האפֿען לעבהאפֿטעס לעבען. זיד־פֿריבֿטע אין מעננע. 4 אָראנזשען קאָסטען 20 סענטים (עטווא 20 העללער). איינשיפֿפֿונג 12 אוהר מיטטאגס. אבפֿאהרט האלב 2 אוהר. איינפֿאהרט אים גריעכישען אַרכיפעל. שפיעגעל־גלאטטע זעע. אללעס וואָהל אם באָרד.

פֿאָן בירינדזי נאך אַלעקסאנדריען זינד 836 זעעמייל.

פֿאָן ברינדיזי אן, פאססירטען וויר דען גאנצען גריעכישען אַרכיפעל, מיט דען שטאַדטען, אונד צוואר: קאָרפֿו, לעווקאס, זאנ־טא אונד קרעטא.

8 אוהר אבענדס, פאססירטען וויר קאַפמאַטאַפאַן. דאס איסט דיע גרענצע צווישען אייראָפא אונד אפריקא.

2 אוהר נאך מיטטערנאכט, וועקקטע דער שיפֿפֿסקאפיטאַן זעלבסט דיע פאססאשיערע, אום דען האַללעיִשען קאָמעט צו בע־זיכטינען. פֿיעלע קליידעטען זיך אן אונד גינגען אויפֿס פֿערדעקק, דער קאָמעט וואר ביז 3 אוהר צו זעהען. ער שטאנד איבער קרעטא.

דעס מאָרגענס זאהען וויר דיע בערגקעטטע קרעטטאס, דיא האַכסטען גיפּפֿעל זינד מיט שנעע בעדעקקט.

11 מאי. איינע בעוועגטע זעע.

פֿאָרטלויפֿענדע שנעע גיפּפֿעל פֿאָן קרעטא. זעעמעוועוען (איינע ארט ווילדע ענטען) פֿערפֿאָלגען דאס שיפֿף פֿאָן גראוואָזא אונ־אונטערבראָכען.

10 אוהר פֿאָרמיטטאג איינפֿאהרט אינס מיטטעללאַנדישע מעער. ערדע אונזיכטבאר ביז אלעקסאנדריען. אבענדס 9 אוהר 30. שאָנע רוהיגע פֿאהרט, ווינד מאָסיג, היממעל אונד וואססער.

12 מאי פֿאָרמיטטאג פֿאהרט נאך אלעקסאנדריען, זאָ וויית דאס אויגע רייכט, היממעל אונד וואססער. גאנצען טאג בעוואָלקט — דיא העררן ראבבינער אוים קארלסבורג אונד בלאזענדאָרף נ״י, האל־טען זעהר נעלונגענע פֿאָרטראַגע איבער „אהבת תורה וארץ ישראל“ וועלכע מיט גראָסעם בייפֿאלל אויפֿגענאָממען ווערדען.

איך ווירד פֿיר דיא ארמען מיטרייזענדען דריטטער קלאססע, וועלכע אין ארץ הקדושה פֿערבלייבען וואָללען, איינע קאָללעקטע פֿעראנשטאלטעט. דיעזע קאָללעקטע ערגאב דיע נעטטע סוממע פֿאָן 170 קראָנען, וועלכע העדר ש׳ בערנפֿעלד אוים נאָדי־טאפאָלטשאַני אן דיעזען ארמען אין גערעכטער ווייזע פֿערטהיילטע.

6 אוהר נאכמיטטאג, אנקונפֿט אין אלעקסאנדריען. קאָננטען

ניכט לאנדען, דא דער קאַי מיט איינעם אנדערען שיפּפּע בעלענט וואר. פּיעלע הערען זינד נאָך אבענד מיט באַרקע אין דיא שטאדט געפּאהרען.

13 מאי. בין איך מיט נאָך איינינע הערען אין דיא שטאדט געפּאהרען. אלטע אָריענטאלישע שטאדט מיט פּיעלען זעהענסוויר־דינקייטען. דיא יורען זינד דא גראָססענטהיילס ספרדים, (שפאניאָלען) מיט דענען וויר נור אין העבראַישער שפראכע פּערקעהר־ען קאָננטען.

היער האבע איך דיא „תְּפִלּוֹת לְעוֹלֵי צִיּוֹן" וועלכע איך וואָהרענד דער פּאהרט פּערפּאססטע, בדפוס יעקב בן עטר (אורענ־קעל דעס אור החיים הקדוש ז"ל), אין דרוקק געלענט.

נאכמיטטאג 4 אוהר, האט אונס דער חָכָם באַשי, ר׳ אברהם אביכזיר ס"ט, אויף דעם שיפּפּע איינען בעזוך אבגעשטאטטעט, בייא וועלכער געלעגענהייט וויר פּיעלע דברי תורה געשפראָכען האבען.

שבת קודש פ׳ אמור (14. מאי) גינגען פּיעלע הערען אין דיא גראָססע סינאגאָגע פּאָן אלעקסאנדריען, (בית הכנסת של אֵלִי׳ הנביא גענאננט, ווארום ? דיעס וואוסטע מיר ניעמאנד צו זאגען, מאנכע זאגטען מיר זאָגאר, דאס אין דיעזער סינאגאָגע איינע אָר־געל (?) זיין זאָלל, וואס זיך מיט אָבינעם נאמען געוויסס ניכט פּערטראָגט).

דיע געזעלשאפּט וואר דיעזען שבת ניכט צוזאממען, דענן פּיעלע הערען ווארען איבער שבת אין קאירא, (הויפטשטאדט עגיפּטענס) געוועזען. וואָ זיא אים הויזע דעס הרב ר׳ מענדיל הכהן נ"י זעהר גאסטפּריינדליך בעווירטהעט וואורדען.

ערסט אין פּאָרט־סאַיד, וואָהין דיע הערען מיט דיע אייזענ־באהן אנלאנגטען, איזט דיע גאנצע געזעללשאפּט ווידער צוזאממען געקאָממען. וואָ וויר גראָססע פּריידע מיטאיינאנדער האטטען.

זאָננטאג 15. מאי עמפּפּאנג ביים חכם באַשי (דנ"ל). וואָ וויר פּיעלע דברי תורה געשפראָכען האבען. דער חכם באשי איסט איין זעהר געלעהרטער אונד בעשיידענער מאנן. אונס ליעס ער אָבענ־אן זיטצען, אונד ער מיט דעם דיין, זעטצטען זיך בייא דער טהיר.

פּאָרמיטאג 10 אוהר בעזוכטען וויר דיע קנאבען־ אונד מאָד־כען שולען, פּראָכטינעס געביידע 3 שטאָק האָך. אללע מאָדכען שפּרעכען פּאָרציגליך העבראַיש, מיט שפּאַניאָלישעם דיאַלעקט. אונד אלס איין 10 יאָהרינעס מאָדכען איין העבראַישעם געדיכט פּאָם „גלות" דעקלאמירטע, זאָ וואורדען פּיעלע פּאָן אונס צו טהראָנען געריהרט.

נאכמיטטאג 3 אוהר אבפּאהרט פּאָן אלעקסאנדריען. דאס

מעער זעהר שטירמיש. אום 5 אוהר נאכמיטטאג, אללע פֿרויען אם באָרד זעעקראנק. אום 6 אוהר, 75 פּראָצענט מאַנגער, קראנק, צום נאכטמאהל ערשיענען 14 פערזאָנען, פֿאָן דענען האבען פֿינף געגעסען, אונד צוואר ה' אדאָלף יעלינעק אויס נ' לעעווארד, ה' יאקאב ענגעל אויס באָסניען, ה' מוסאַפּיא אויס באָסניען, ה' שאַנוועטטער אויס לאָנדאָן, אונד איך, וויר בעקאמען קאלבפֿלייש אונד מעהלשפייזע. — חסדי ה' אזכיר תהלות ה' כעל כל אשר גמלנו כרחמיו וכרוב חסדיו.

שפּאַטער אים לויפֿע דער נאכט, לעגטע זיך ב״ה דער ווינד.

מאָנטאג 16. מאי 7 אוהר פֿריה, אנקונפֿט אין פּאָרט-סאַיד (גראָסע האפֿענשטאדט עניפּטענס). אם באָרד אללעס וואָהל. אין דיע שטאדט קאנן מאן גור מיטטעלס באָאָט געלאנגען. פֿיעלע בעזיכטיגטען דיא שטאדט אונד דיא סינאגאָגען. צו מיטטאג אם שיפֿף. קאָהלענאויפֿנאהמע ביס 4 אוהר נאכמיטאג. זעע רוהיג, אנגענעהמע פֿאהרט ביז יאפֿפֿא.

דיענסטאג 17. מאי 6 אוהר פֿריה אנקונפֿט אין יאפֿפֿא, אויסשיפֿפֿונג זעהר לייכט, ניכט שטירמיש, פֿיעלע העררן אויס ירושלים קאָממען אונס מיט באָאָט ענטגעגען, דארונטער הרב ר' יונתן בנימין האָראָוויטץ נ״י, הרב ר' נחמן גרינבוים נ״י, אונד נאָך אנדערע. אבשטייגע קווארטיער אין יאפֿפֿא אין האָטעל „אמדורפֿקי״. דאס האָטעל האט איינע וואונדערבאַרע לאגע, איינע ווערטאַנדאַ דיא הונדערט פערזאָנען פֿאססט.

וויר קעננען דא דירעקט אויף דאס מעער דען וועללענגאנג בעאָבאכטען. דער שוים שפּריצט מעטער האָך. ביס צור האָטעל וואנד.

מעהרערע העררן באדעטען אים אופֿער דעם מעערעס. דאס וואססער וואר זעהר ווארם.

בייא אונזערער אנקונפֿט אין יאפֿפֿא. ווארדען וויר פֿאָן הרב הגו' ר' אברהם יצחק הכהן קוק אבדק״ק יפו והמושבות יצ״ו הערצליך בעגריססט. ביים מיטטאגמאהל בעגריססטע אונס ווידער הערר ראבבינער האָראָוויטץ נ״י מנהל כולל דו״ד (האָללאנד ודייטשלאנד), אין שאַנען וואָרטען. וואָרויף איך מיט איינער קורצען דרשה אנטוואָרטעטע.

נאכמיטטאג 2 אוהר אבפֿאהרט פער אייזענבאהן נאך ירושלים תובב״א. פֿאסט יעדע צעהן מינוטען ערטאַנען פֿאָם לאָקאמאָטיף וועהמיטהיג קלינגענדע אונד קריישענדע פּפֿיפֿפֿע, אלס מאַכטע אויך דער לאָקאמאָטיף איבער דער צערשטאַרונג ירושלים׳ס וועהמיטהיג

קלאנגען אונד יאממערן. ביים ערסטען פּיפּף ערשראק איך אונד פוהר העפּטיג צוזאממען. אבער לאנגזאם געוואֹהנטע איך מיך דאראן זאָ, דאס עס מיך שאָן פערדראָסס ווארום דענן דיא העררן לאָקאמאָטיפע אין מיינעם היימאטהים לאנדע ניכט זאָ שאָן קריישען.

פאָן יאפּפּא הינויס, איזט איין זעלטען שאֹנעס אקקערלאנד, פלאך אונד פעטט. היער וואכסען, ציטראָנען, אָראנזשען, אֶתרוגים, פאלמען, דאטטעלן, פיינען, טרויבען, מאנדעלן אונד אפריקאָזען. אבער אויך ווייצען, אונד גערסטע (דאס ישאָן געשניטטען איסט).

1 דריטטעל דעם וועגעס נעגען ירושלים איזט עבענע אונד אקקערלאנד, 2 דריטטעל היננעגען זעהר בערגיג, אים אונד אונ־פרוכטבאר. דיא אייזענבאהן געהט דורכוועגס דורך טיעפע אונד אונ־ווירטהליכע טהאֹלער ביז ירושלים.

צווייטעם קאפיטעל. אויפענטהאלט אים הייליגען לאנדע.

אום 6 אוהר אבענד, אנקונפט אין דאס הייסערזעהנטע ענד־ציעל אונזערער רייזע, אין ירושלים תובב״א. דאזעלבסט װאורדען וויר פאָם פאָרשטאנד דער געמיינדען אונד פערשיעדענער פעראיינען וויע אויך פאָם אסטר. אונג. וויצעקאָנזול הערצליך עמפפאנגען.

נאכהער פוהרען וויר אין פיאַקער, דירעקט אינס האָטעל צענט־ראל, אויף דעם וועגע צום האָטעל, אלס וויר דיא צע־שטאֹרטען מוי־ערן ירושלים׳ס ערבליקטען, דא האבען וויר לויט פאָרשריפט דעם שלחן ערוך, אונזערע קליידער־ צערריססען, אונד אין טיעפסטער וועהמוט „ברוך דיין אמת״ אויס־גערופען. זאָ פוהרען וויר אונטער לויטער שלוכצען אונד וויינען אינס האָטעל. וועלכעס מיט אונ־נארישען פאהנען בעפלאגט איזט, וואס זיך זעהר שאֹהן אויסנייממט, נאטירליך, ווענן מאן זאָ פיעל רואינען זיעהט, זאָ בלוטעט איינעם דאס הערץ, דא דיא גאנצע שטאדט ביינאהע איין טריממערהויפען איזט, רואינען אונד שוטטהויפען איבעראלל וואָ מאָן נור הינזיעהט. אונד הויפטזאֹכליך דיא הייליגען איבעררעסטע אונזערעס פערשוואונ־דענען רוהמעס.

גלייך נאך אנקונפט אים האָטעל, פערריכטעטען וויר אין טיעפסטער ערגריפענהייט דאס מנחה געבעט. וויר קאָננטען אונס דעם וויינענס אונד דעם קלאגענס ניכט ענטהאלטען, אונד אלס דער פאָר־בעטער (הערר מאֹללער אויס אלטאָנא) צו „ולירושלים עירך ברחמים תשוב״ קאָם, דא צערבראך אונז שיער דאס הערץ, אונד איין וואס־סערפאלל פאָן טהראֹנען שטירצטע נעוואלטיג איבער אונזערע וואנגען העראב.

מיטוואָך 18. מאי 5 אוהר מאָרגענס, גינגען וויר, נאָך פֿאָר־הערגעגאנגענער טבילה במקוה, צור וועסטמויער — כותל מערבי — צו דעם, לײדער, איינציגען רעסט דעם בית המקדש. ביים אנבליקקע דיעזער מויער צעררייססען וויר נייערדינגס אונזערע קלײדער אונד וויינטען אונד יאממערטען גלייך איינעם פֿאטער איבער זיינען איינ־ציגען זאָהן. ווער דא הינקאָממט, דער מוס וויינען. אונד וועגן ער אויך איין שטיינערנעס הערץ האט, פּראָבירען זיע געעהרטער לעזער, געהען זיא הין, אונד זיא ווערדען זיך דאפֿאָן איבערצייגען. זעהען מוס מאן דאס, מיט איינענען אויגען, זאָנסט קאָנן מאן זיך דאפֿאָן קיינען בעגריפֿף מאכען.

נאָך דעם וויר דיעזע מויער — דיעזען איינציגען אונפֿער־וויסטליכען רעסט אונזערער פֿערגאנגענען העררליכקייט — מיט פֿאָר שמערץ צוזאממען געפּרעססטעם הערצען, שטיללשווייגענד, אין שטוממען וועה פֿערזונקען, איינינע מינוטען בעטראכטעט האבען, וואור־דע מיר דיע גראָסע עהרע צו טהייל, דיע פֿאָן מיר פֿערפֿאססטע „תפלה לפני כותל מערבי" לויט פֿאָרצוטראגען, אונד נאכהער תפלת שחרית פֿאָרצובעטען.ביידע תפלות בעטעטען וויר מיט גראָסעם געוויין אונד גראָסער אנדאכט, אונד וויר דירפֿען אונס עהרליך ווינשען דיא היילינגען תפלות פֿאָן ראש השנה אונד יום כיפור, אימּמער, זאָ אנ־דאָכטינ צו בעטען, וויע וויר פֿאָר דער כותל מערבי, תפלת שחרית של חול געבעטעט האבען.

נאָך תפלת שחרית אונד נאכדעם איינינע העררן אויך דיע אים ספר „שערי דמעה" נעדרוקקטע „תפלה לפני כותל מערבי" געבעטעט האבען, קיססטען וויר גלייכוויא קינדער דיא האנד איהרער מוטטער, דיא שטיינע דיעזער היילינגען מויער אונצאָהליגעמאהל, אונד שיעדען וויינענד פֿאָן דאננען.

7 אוהר פֿריה. אויספֿלונ פער וואגען נאך חֶברון. פֿאָן ירושלים 37 קילאָמעטער ענטפֿערנט. לויטער געבירגע, אונווירטהליכע פֿעלזען פֿערשיעדענער גראָסע.

דרייא פֿיערטעל שטונדען ענטפֿערנט פֿאָן ירושלים אן דער

אויסצוג פֿאָם טאגעבוך איינעם מיטרייזענדען:

„דיעזע מויער, איזט 48 מעטער לאנג, אונד 12 ביז 13 מעטער האָך, זיע איזט מיט גראָנדערטען גראָסען קוואדערן ער־בויט, יעדער קוואדער איסט 1 מעטער האָך, אונד 1 ביס 5 מע־טער לאנג, אין 9 אויפֿאיינאנדער ליגענדען רייהען, אונד אים אונטערבויא זאָללען זיך שטיינע פֿאָן 6 ביס 8 מעטער בעפֿינדען".

שטראססע איסט דאס גראב רחל אִמֵּנוּס. וועלכעס וויר בעזוכטען, אונד דאָרט דיע פֿאָן מיר פֿערפֿאססטע תפלה אצל קבר רחל, אונד דיע תפלה פֿאָם ספר „שערי דמעה“ בעטעטען, אין שטראָמען פֿלאָססען דא אונזערע טהראָנען, אונד יעדער עקסטרא בעטעטע היער פֿיר זיך, פֿיר זיינע פֿאמיליע, אונד פֿיר זיינע פֿריינדע אונד בעקאננטע.

[אויף דאס גראב רחלס ליעגט איין מאָכטיג האָהער שטיין אונד אום דיעזען שטיין ליעס ר' משה מאָנטעפֿיאָרע ז"ל איין שאָנעס געביידע (אוהל) מיט האָהער קופפעל ערבויען. אינוועגדיג אן דיא פֿיער וואָנדע רינגסאום האָנגען שאָן פֿערציערטע פֿאָרהאָנגע (פרוכת). אונד אין דער מזרח וואנד, איזט איינע גראָסע מארמאָרפלאטטע איינגעפֿינט, וועלכע דיע אינשריפֿט „הוא מצבת קבורת רחל עד היום“ טראָגט.

נעבען דעם גראבע ביענגען אונאונטערבראָכען צירקא הונדערט קליינע אהל לאָמפכען. יעדער בעזוכער צינדעט איינעס אן, אונד שפענדעט דאפֿיר לויט זיינע פֿערמאָגענספֿערהאָלטניססע פֿיר „נר תמיד“ אונד „מתן בסתר“ דערען אן דער וואנד אנגעבראכט זינד].

נעגען 9 אוהר פֿאָרמיטאג פֿוהרען וויר וויטער נאך חברון. בערג אויף, בערג אב, נור שטיינע, זאָוויט דאס אויגע איבערזעהען קאנן. היער טריפֿפֿט מאן אראבער מיט בעלאדענע קאמעעלע, אויך שווער בעלאדענע עזעל, היער זיעהט מאן, העערדען שווארצער לאנגאָהריגער ציעגען, ווידען. אויך שאפֿע אונד קיהע, וועלכי לעצטערע זעהר אונאנזעהנליך זינד. וואס דאס אויגע זיעהט איזט לויטער שטיינכערנע, דיא געגענד איזט היער ארם, אבער דענגאָך „שטיין“ רייך.

11 אוהר פֿאָרמיטאג, אנקונפֿט אין חברון פֿאָר דער מערת המכפלה, קיין דיכטער, אונד פֿיהרט ער דיא פֿעדער נאָך זאָ מייסטערהאפֿט, פֿערמאג דיא געפֿיהלע צו שילדערן, וועלכע וויר היער עמפפֿאנדען.

איין היילינער שויער דורכצוקקטע אונזער הערץ, אלס וויר דיע רוהע שטאָטטע אונזערער שטאממעלטערן, אברהם. יצחק ויעקב, שרה, רבקה ולאה, בעטראטען, וויר בעטעטען היער דיא פֿאָן מיר פֿערפֿאסטע „תפלה אצל מערת המכפלה“ אונד אויך דיא איס ספר „שערי דמעה“ נעדרוקטע תפלה. אונזערע נעבעטע מאכטען דיא לופֿט ערציטטערן.

היער זאהען וויר לײדער וויע שווער דאס יאָך דעם גלות אויף אונז לאסטעט. דיעווילדען אראבער ליעסען אונז ניכט האָהער

שטיינען אלס 6 שטיענען, [פֿאָן דיע פֿיעלען שטיענען, וועלכע איבער דער מערת המכפלה, צו איינער טירקישען מאָשעעי הינויף פֿיהרען], אונד וועגן וויר האָהער שטיינען וואָללטען, זאָ וואורדען וויר פֿאָן איהנען אין ראָהער ווייזע צוריקגעדראָנגט.

אלזאָ ניכט איינמאל בעטען אויף דיא גראָבער אונזערער עלטערן לאָססט מאן אונס !

ואתה ה׳ עד מתי ? וויא לאנגע נאָך ווערדען ווילדע שטאָממע, וויע לאנגע נאָך ווערדען טהיערע אין מענשענגעשטאלט איבער דיין פֿאָלק הערשען ?

[דיא מערת המכפלה איזט פֿאָן האָהען מויערן אומגעבען, אונד דער איינטריטט אין דיע האָהלע זעלבסט, איסט פֿאָן דער טירקישען רעגיערונג אויס, שטרענגסטענס פֿערבאָטען. ר׳ משה מאָנטעפֿיאָרע ז״ל פֿערשאפֿטע זיך זיינערצייט דיא ערלויבניסס פֿאָם טירקישען סולטאן, אין דיע האָהלע הינייִן נעלאססען צו ווערדען, דא זאגטען איהם דיע וואָכטער: הינייִן, לאססען וויר זיע, דענן דארויף האבען זיע ערלויבניסס, אבער פֿאָן דאָרט הינויס, לאססען וויר זיע ניכט, דענן דארויף האבען זיע קיינע ערלויבנים — אויף דיעזעס פֿערגנינגען, אין דיא מערת המכפלה צו בלייבען, האט ר׳ משה מאָנטעפֿיאָרע נאטירליכערווייזע פֿערציכטעט, אונד זאָ קאָננטע ער פֿאָן זיינער ערלויבניסס קיינען געברויך מאכען].

אלס וויר דיע מערת המכפלה פֿערלאססען וואָללטען, דא האט איין אראבער דעם העררן אינגנאץ באָקק אויס וויען. אוהר אונר קעטטע געשטאָהלען. אלס העדר באָקק דיעס בעמערקטע, וואָללטע ער אידם נאכלויפֿען, יעדאָך דער אראבער פֿליכטעטע זיך אויף דיע אָבערען טרעפפען איבער דער מערת המכפלה, וועלכע דיע יודען ניכט בעשטייגען דירפֿען, אונד גלויבטע דאדורך מיט זיינער בייטע ענטפֿליעהען צו קעננען. אינצווישען אבער קאם איין פּאָליציסט הערבייא דער דעם אראבער ערווישטע, אונד דאס געשטאָהלענע גוט, דעם אייגענטהימער צוריקגאב.

ניכט וואהר ? איינע אינטערעססאנטע עפיזאָדע ! אלזאָ ! דיעבע אונד וואגאבונדען דירפֿען זיך איבעראלל פֿראנק אונד פֿרייא בעוועגען, נור דען יודען איזט עס פֿערבאָטען. — קאראקטעריסטיש גענוג פֿיר דיע ראָהען צושטאָנדע אין דער טירקייא, אונד אינסבעזאָנדערע אין ארץ ישראל.

2 אוהר נאכמיטטאג מיטטאגעססען אין חברון אים האָטעל „אשל אברהם״. קאלטע שפייזען, ביער אונד וויין וואר ניכט צו בעקאָממען, דיעם פֿעראנלאססטע ראבבינער האָראָוויטץ אויס ירושלים

וועהמיטהיג אויסצורופֿען: אַך וויע גראָס איזט דער חורבן! היער אין חברון, וואָ איינסט אברהם אָבינו ע״ה פֿיר דרייא גאָסטע, דרייא שטיערע ניעדערשלאכטעטע, אונד איהנען אונענטגעלטליך „3 צוננען אין זענף״ סערווירטע, בעקאָממט מאן הייטע ניכט איינמאל פֿירים געלד, וואס מאן ברויכט.

3 אוהר נאכמיטטאג. רעטורפֿאהרט נאך ירושלים. 7 אוהר אבענדס. אנקונפֿט בייא קבר רחל אמנו. בעזוכטען דאסועלבע אַבער־מאלס אונד בעטעטען דאָרט „תפלת מעריב״ בדמעות שליש.

8 אוהר אבענדס אנקונפֿט אין ירושלים. נאכטמאהל אים האָטעל, אָריענטאלישע קיכע. צומייסט אונבעקאננטע שפייזען.

דאָננערסטאג 19. טען מאי 9 אוהר פֿאָרמיטטאג ערשיען דער חכם באַשי פֿאָן ירושלים רבי נהמן בטיטו ס״ט אים האָטעל, אום דיא נעזעללשאפֿט [מיט איינער־ העבראַישען אנשפראכע] הערצ־ליך צו בעגריססען. וואָרויף איך איהם אויך העבראַיש [אין שפאַ־ניאָלישעם דיאלעקטע] אנטוואָרטעטע, וואס אויף איהם דען בעסטען איינדרוקק מאכטע. וויר אונטערהיעלטען אונז מיט פֿערשיעדענען דברי תורה ביז האלב 11 אוהר.

3 אוהר נאכמיטטאג קאָרפאָראַטיווער בעזוך בייא ראבבינער הארָאָוויטץ נ״י דירעקטאָר דעם כולל הו״ד (האָללאנד ודייטשלאנד) דער איבער זיינע פֿערוואלטונג דיעזעס כוללים אונד דער פֿאָן איהם נעגרינדעטען „דרכי חיים״ שולע (דען דייטשען גאָסטען) אויספֿיהרליכען בעריכט ערשטאטטעטע. הערר מאָללער אויס אלטאָנא פֿערדאָלמעטשטע הערדן הארָאָוויטץ דען איננינסטען דאנק זיינער דייטשען ברידער פֿיר זיין עקספּאָזע, אונד שפענדעטע צינלייך פֿיר דיא „דרכי חיים״ שולע, 500 פֿראנקס.

[איך בעמערקע היער. דאס דיעזע שולע אין ירושלים פֿיעלע געגנער האט. יעדאָך איך פֿערצייכנע היער נור, וואס איך געזעהען אונד געהאָרט האבע, אונד לאססע מיך אים מעריטום דער זאכע ניכט איין].

פֿרייטאג 20 טען מאי אויספֿלוג צום קאָ:ינגסבערג (טור מלכא) פֿאָן איינעם האָהען טהורם, מאָגליך שאָ:סטע אויסזיכט אויף דיא שטאדט, אונד דען היילינען טעמפעל פלאטץ. (מקום המקדש) וועלכען צו בעטרעטען באיסור כרת ר״ל פֿערבאָטען איזט. (זיעהע מגן אברהם סימן תקס״א). 11 אוהר פֿאָרמיטטאג ריקפֿאהרט צים האָטעל. וואָ וויר ביז אבענד פֿערבליעבען. מנחה ומעריב של שבת קודש פֿי׳ בהר האבען וויר אין טיעפֿסטער אנדאכט פֿאָר דיא כותל מערבי געבעטעט, וואָ איך דאס גליק האטטע פֿאָרצובעטען. אונד

צוואר בנוסח ספרד. צו זינגען לכה דודי, בנינון, איזט היער ניכט נעשטאטטעט. אויך דעם ספירה ניגון, האבען מיר דיא אנשי ירושלים קוים נעשטאטטעט.

פיעלע הערדן זינד פאָן היער, אים בית המדרש של „רבי שלום שרעבי וצוק״ל נעגאננען, אום „ספירת העומר״ של המקובלים, (קאַב־באַליסטען), וועלכע אין דיעזעם בית המדרש בעטען, בייא צו וואָה־נען, זיע ערצאֵהלטען, דאס דאָרט פאָן איינעם וואָרט ביז צום אנדערן, עטווא פינף מינוטען דויערטע.

שבת קודש פ׳ בהר 7 אוהר פריה, האבע איך אים בית המדרש „אוהל יצחק ובית יוסף״ (דאס ביהמ״ד של חסידי צאנז) שחרית אונד מוסף געבעטעט. תפלת שחרית האבע איך פאָרגעבעטעט בנוסח ספרד. אונד אויך פאָרגעדוכענט. דענן אין ירושלים דוכענען דיא כהנים יעדען טאג. (זיעהע בית יוסף ס׳ קכ״ח).

3 אוהר נאכמיטטאג האבע איך אים געגאננטען בית המדרש פאָר 600-5 פערזאָנען (בעלי בתים ותלמידי חכמים שליט״א) איינע צווייא שטינדיגע חריפות ומגידות דרשה, אבגעהאלטען. „שמעתתא״ זאגטע איך בסוגי׳ דאין מעברין את השנה בשביעית (סנהדרין דף י״ב) אונד ״אגדתא״ בעניני ארץ הקדושה וירושלים תובב״א. מיינע דרשה ווארדע גאָטטלאָב פאָם אנפאנג ביז צו ענדע מיט גראָסער אויפ־מערקזאמקייט אנגעהאֵרט, אונד צום שלוססע ערטאֵנטען פאָן אללען זייטען מאֵכטיגע, יישר כח ! רופע. ברוך ומבורך שמו הגדול יתברך על שזכיתי לכך:

זאָננטאג דען 22 טען מאי, בעזוכטע איך דען גאון רבי חיים בערלין שליט״א (אבן יקרה מתנוסס בשעריך ירושלים) זאָהן דעם וועלטבעריהמטען גאון נ׳ צ׳ י׳ ב׳ מלך ז״ל מוואָלאָזין יצ״ו. ער עמפפינג אונס זעהר פריינדליך אונד בעעהרטע אינס מיט גייסטרייכען דברי תורה, אויך וויר זאגטען איהם עטוואס תורה וואס איהם בע־זאָנדערס געפיעל.

10 אוהר פאָרמיטטאג, אויספלוג נאך דעם קידראָן טהאלע. נאך דעם בן הִנֹם טהאלע. נאך דעם אלטען אונד נייען „בית הקברות״ אם אהלבערגע (הר הזיתים). וויר גינגען דא פאָרבייא פאָר „יד אבשלום״ [זיעהע, שמואל ב׳ קאפיטעל י״ח פסיק י״ח „ואבשלום לקח ויצב לו בחייו את מצבת אשר בעמק המלך כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי ויקרא למצבת על שמו ויקרא לה יד אבשלום עד היום הזה״ — וכתב במצודת ציון „מצבת מלשון מצבה ר״ל בנין גבוה״ עכ״ל].

עס איזט אויך ריכטיג איין בנין גבוה, איין טהורמארטיגער בויא

אויף דעססען שפיטצע איינע נענען הימעל נעריכטעטע שטיינערנע האנד עמפאָר ראגטע. דיא האנד עקזיסטירט הייטע ניכט מעהר דענן קאיזער נאפאָלעאָן, (אָב דער ע׳סטע אָדער דער דריטטע, דאס פֿער־נאָסס מיין דראגאָמאן מיר צו זאגען), האטטע זיא הערונטער שיעסען לאססען, ווייל זיא אבשלום נענען זיינען פֿאטער דוד ע׳האָבען האט. איינע זאָלכע האנד — זאגטע נאפאָלעאָן — איזט ניכט ווירדיג אין ערץ אונד שטיין פֿערעוויגט צו ווערדען.

דא זאהען וויר אויך דאס „בית החפשית״ פֿאָן עֻזִיָהו המלך, (זיעהע דברי הימים ב׳ כ״ו פסוק כ״א „ויהי עזיהו המלך מצורע עד יום מותו וישב בית החפשית״ וגו׳ ופי׳ רש״י ורד״ק בשם הגמ׳ ירושלמי שעשה לו בית בבית הקברות כמה דאת אומר במתים חפשי), עס איסט דיעס איין אויף זיילען נעשטיטצטעס נעביידע, הייטע ניכט מעהר אלס איינע רואינע, אבער איינסט מוססטע עס זעהר שאָן נע־וועזען זיין.

וויר בעזוכטען דאס קבר של שמעון הצדיק, דיא קברים פֿאָן דיא סנהדרי קטנה, דאס קבר פֿאָן רבינו קלונימוס הזקן, פֿאָן רבי יהודא החסיד, פֿערנער בעטעטען וויר ביים קבר פֿאָן זכרי׳ הנביא, וועלכער פֿאָן דיא יודען פֿאָר דעם חורבן ראשון אים טעמפעל נאָטטעס ער־שלאגען ווארדע. איבער זיינעם גראבע שטעהט איין קאָללאָסאלעס געביידע פֿאָן שטיין. נעבען דיעזעם גראבע ליענט דער גראָסע מחבר בעל „משנה למלך״ על הרמב״ם ז״ל, פֿאָן דא נינגען וויר צום גראבע דעם „אור החיים״ הקדוש ז״ל (נפטר בשנת תק״ג) אונד צום גראבע דעס גראָסען מחבר בעל „פרי חדש״ ז״ל, וואָ וויר הייסע טהראָנען פֿערגאָססען. אתה ה׳ אל דמעותינו אל תחרש.

פֿיעלע העררן בעזוכטען אויך דיא גראָבער דער הייליגען נביאים חגי זכריה ומלאכי, אונד נאָך אנדערע קברי צדיקים ז״ל, אבער איך קאָננטע ליידער וועגען מיינעם פֿוסליידען ר״ל, ניכט זאָפֿיעל בערגע שטיינען, אונד ניכט איבעראלל מיטנעהען, אונד דארום בעזוכטע איך נור דיא אָבען ערוואָהנטען קברים. וזכות כל הצדיקים והקדושים אשר בארץ המה, יעמוד לי ולזרעי ולזרע זרעי ולכל בני ישראל עד עולם אמן.

נאכמיטטאג, בעזוכטען וויר פֿערשיעדענע ישיבות, אונד תלמוד תורה שולען, אין וועלכע מיט גראָסעם פֿלייסע, דיע הייליגע תורה געלערנט ווירד. פֿערנער וואַרען וויר אין בלינדען־אינשטיטוטע אונד אין פֿערשיעדענע וואיזענהייזער, וואָ הונדערטע פֿאָן וואיזענקינדער צו תורה אונד עבודה ערצאָגען, אונד אויך קאָרפערליך בעסטענס גע־פפֿלעגט ווערדען. אשריך ישראל מי כמוך!

וויר בעזיכטיגטען אויך דיא „נחלאות" (הייזער קאָמפלעקסע) דער אֹסטרי׳ אונגארישען אונד זיעבענבירגער כוללים. עדעלזיננינע מאֹננער אין איזראעל קויפֿטען דא גרונד אונד באָדען, אונד ליעסען דארויף פֿיר ארמע תלמידי חכמים גראטיזע וואָהנהייזער ערבויען. [דיא הערין איגנאטץ באקק אויס וויען אונד לואיז פֿריעדענהיים אויס האמבורג, אונד נאָך מעהרערע הערין פֿאָן דער געזעללשאפֿט, וועל־כע צו דיעזעם צוועקקע ענאָרמע סוממען געשפענדעט האבען, פֿער־דיענען היער בעזאָנדערס הערפֿאָרגעהאָבען צו ווערדען. והקב״ה ישלם שכרם] אשרי מי שקונה לו חלק ונחלה בארץ ישראל. הייל דעמיענינען, דער אים היילינען לאנדע, גרונד אונד באָדען ערווירבט, אונד דארויף צינזפֿרייע הייזער פֿיר ארמע תלמידי חכמים בויען לֹאססט, (עיין באבן עזרא פ׳ וישלח׳ בפסוק ויקן את חלקת השדה וגו׳, ומובא גם ברמב״ן שם בשמו, שכתב בזה הלשון, והזכיר זה הכתוב להודיע כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל, ומי שיש לו בה חלק, חשוב הוא כחלק עולם הבא עכ״ל הטהור)

נענען אבענד, בעזוכטע איך דאס וואונדערשאֹנע בית הכנסת של ה״ה ר׳ ניסן באקק ז״ל, אונד דאס ניכט מינדערשאֹנע בית הכנסת „חורבת רבי יהודא החסיד" געאננט. פֿערנער דאס בית הכנסת של רבי יוחנן בן זכאי, אונד נאָך 3 נעבענאיינאנדער שטעהענדע פֿראֹנ־קישע סינאנאָגען.

דיענסטאג 23 טען מאי בעזוכטע איך דיא הרבנים הגדולים מהו׳ משה נחום וואללענשטיין נ״י ראש ב״ד דאשכנזים ומהו׳ טובי׳ ארי׳ גאלדבערגער נ״י (תלמיד חביב למו״ח הגאון ר׳ עמרם בלום ז״ל בעהמ״ח שו״ת בית שערים על ד׳ חלקי שו״ע). ושעשעתי עמהם בד״ת בכמה ענינים. (ביום שלפניו באו הרבנים הנ״ל לבקר אותנו בהאָטעל שלנו).

4 אוהר נאכמיטטאג ניגנען וויר צור פֿייערליכען גרונדשטיינ־לענונג דעס נייען „ביקור חולים" האָספיטאלס. וואָ הגאון רבי חיים בערלין נ״י איינע שאֹנע דרשה היעלט.

8 אוהר אבענדס, בעגריסונג דעס אֹסטרי׳ אונג׳ ווייצעקאנזולס ביים נאכטמאהל, דורך הערין אָבעררא בבינער אויס קארלסבורג.

מיטוואָך 24 טען מאי. ערכתי מכתבים לרגאונים מאונגוואר ופרעשבורג שליט״א ולהנביר הגדול בתורה מהו׳ אברהם פֿראנקל נ״י מבודאפעסט, הנשיאים של הכולל אֹסטרי׳ אונגארן, שישתדלו לעשות שלום בין אנשי הכולל הנ״ל שנחלקו לשני מחנות, וראשית דבר יראו לתקן שיהי׳ בחירת הממונים עפ״י רוב דיעות של כל אנשי אונגארן, ואז ממילא הכל על מקומו יבוא בשלום. (והנה גם

בהדרשה שאמרתי בש״ק העבר לטובה הארכתי מאוד בענין זה, ומקצת אנשים התרעמו עלי, אמנם רובא דרובא מהשומעים היקרים, צהבו פניהם מרוב שמחה, וכאשר הואלתי לדבר מענינים אלו, ממש בא בהם רוח חיים ותחי רוחם בדברי אליהם).

8 אוהר אבענדס. פערראבשיעדונג פאָן מעהרערע חשובי ירושלים, הרה״ג מהו׳ יוסף חיים זאָננענפעלד נ״י מירושלים, היעלט איינע קורצע אבשיעדסרעדע. אין וועלכער ער אים זיננע דעס תהלים וואָרטעס. וראה „בטוב״ ירושלים, דיע רייזע נעזעללשאפט ערזוכטע, ניר דאס גוטע פאָן ירושלים צו זעהען, [מכלל דאיכא רע וכדי בזיון] אונד פאָן ארץ ישראל דיא בעסטען איינדריקקע נאך חוצה לארץ מיטצונעהמען.

לאחר שסיים הרה״ג הנ״ל, לחשתי לו באזניו, אדוני רוצה. וראה בטוב ירושלים, ואני רוצה, שלום על ישראל וד״ל.

אים אללגעמיינען פיעל אונז שווער פאָן ירושלים עיר הקדושה צו שיידען, דא וויר אונז דאָרט זעהר גוט נעפונדען האבען, איבעראלל וואָהין וויר קאָמען, וואורדען ויר מיט גראָסטען עהרען עמפפאנגען איבערהויפט דיא אָסטרי׳ אונגאַרישען אונד זיעבענבירגישען געמיינדען, האבען אונז דיא נאנצע צייט אונזערעס דאָרטזיינס, דיא גראָסטע אויפמערקזאמקייט געשענקט. אין דאנקבארער עראינגערונג זייא עס היער פערצייכנעט, דאס זיא אונז שבת קודש פ׳ בהר צווייא שאָנע צוקערטאָרטען אונד צווייא גראָסע פלאשען, פאָלל מיט דעם פיינסטען „כרמל״ ויין — דער, נעבענבייא בעמערקט, אין פונקטאָ קוואליטאָט דען פיינסטען טאָקאַיער וויט איבערפלינעלט — נעשיקקט האבען, אויסערדעם איבערהייפטען זיא אונז מיט נעשענקע פערשיעדענסטער אַרט, וואס איך היער אים נאָמען דער נאנצען נעזעללשאפט מיט דאנק קוויטטירע.

איינען טאג פאָר אונזערער אברייזע אוים ירושלים וואָללטע איך נאָך איינינע נעאָגראפהישע דאטען זאממעלן, אונד צוואר, (1) בעצינליך זעלענצאהל דער יודען אין ירושלים אונד אין ארץ ישראל. (2) בעצינליך צאהל דער כוללים אין ירושלים אונד דערען נאמען. (3) בעצינליך צאהל דער ישיבות אונד תלמוד תורה שולען אין ירושלים אונד דערען נאמען. (4) בעצינליך צאהל דער בתי כנסיות אונד בתי מדרשות אין ירושלים אונד דערען נאמען. (5) בעצינליך צאהל דער וואָהלטאָטינקייט׳ס אינשטיטוטע אין ירושלים אונד דערען נאמען. — איך האטטע אבער ליידער מעהר קיינע צייט דאצו, אונד זאָ מוססטען דיעזע דאטען פאָן מיינעם טאַנעבוכע וועגבלייבען.

איבערינגנס, איזט דיעזעס ווערקכען קיינע בעשרייבונג פֿאָן ארץ ישראל אונד ירושלים, זאָנדערן נור — וויע דיעם שאָן פֿאָם טיטעלבלאטט צו ערזעהען איזט — איינע בעשרייבונג דער „רייזע" נאך ארץ ישראל אונד ירושלים.

דאָננערסטאג, 26. מאי, 8 אוהר פֿריה אבפֿאהרט פֿאָן ירושלים נאך יאפֿפֿא. קורץ פֿאָר דער אבפֿאהרט, ווארף איך מיך וועהמי־טהינגען הערצענס צור ערדע ניעדער, אונד קיסםטע דיא שטיינע ירושלים׳ס איך פֿעראבשיעדעטע מיך אים הערצען, פֿאָן ירושלים, פֿאָן דעם נענענאיבער ליעגענדען מגדל דוד, פֿאָן דיא כותל מערבי, אונד בראך אין טהראָנען אויס. איך דאכטע מיר. דוא טהייערע היי־ליגע שטאדט, ווייסס גאָטט, אָב איך דיך נאָך איינמאל זעהען ווערדע. . . .

אים באנהאָפֿע הערצליכע פֿעראבשיעדונג, דער צוג זעטצטע זיך אין בעוועגונג, אבער אויך אונזער הערץ . . . . פֿאהרענד אים קופעה ערלאנגטע איך לאנגזאם מיינע געמיטהליכע שטיממונג וויעדער. איין רייכער הערר בעניידעטע מיך וועגען מיינעם הומאָר׳ס, אונד זאגטע מיר, זיא הערר ראבבינער האבען איינע גאָלדענע נאטור, דארויף בעמערקטע איך, דאפֿיר וויייל איך קיין גאָלד האבע, האט מיר השי״ת וועניגסטענס איינע גאָלדענע נאטור גענעבען. . . . .

האלב 12 אוהר אנקונפֿט אין יאפֿפֿא, פֿאהרט צום האָטעל אמדורסקי, לופֿט מאָסיג ווארם, נאכמיטאג דער רוהע געווידמעט.

פֿרייטאג 27. מאי. ל״ג בעומר, 7 אוהר פֿריה אויספֿלוג פער וואגען נאך דער צווייא שטונדען ענטפֿערנטע קאָלאָניע „פתח תקוה" איינע דער גראָססטען קאָלאָניען פאלאָסטינאס. 9 אוהר אנקונפֿט דאזעלבסט, גלאָנצענדער עמפפֿאנג מיט מוזיק אונד פֿריידענשיססע. אונבעשרייבליכע בענייסטערונג, אויסער קראנקע בליעב קיינע זעעלע צוהויזע. אללעס, מאָננער, פֿרויען, אונד קינדער, זינד אונז ענטגעגען נעקאָממען, אום אונס פֿריירינען הערצענס צו בעגריססען.

נאכדעם דיא אָרטסמוזיק [לויטער יודען] איינינע שאָנע שטיק־קע געשפיעלט האטטע, היעלט דער דירעקטאָר דער קאָלאָניע דיא בע־גריססונגס רעדע, וועלכע וויר מיט בענייסטערטען האָכרופֿען אויפֿ־נאהמען, דאנן בעזוכטען וויר דיע הערליך געשמיקטע גראָסע סינא־גאָגע, וועלכע באראָן עדמונד ראָטהשילד [בנימין בן יעקב] אויס פאריז, ערבויען ליעס. ביים איינטריטטע אין דער סינאגאָגע עמפפֿינג אונז דער חזן הכנסת מיט שאָנען געזאנג. דאנן בעשטיעג איין אל־טער קאָלאָניסט דיע קאנצעל אונד היעלט איינע קורצע פאססענדע דרשה.

פֿאָם בית הכנסת גינגען וויר אונטער מוזיקבעגלייטונג אין דיע תלמוד תורה שולע, וואָ 160 — 170 שילער, דען אונטער־ריכט אין יידישען אונד אין פראַפּאַנען נענענשטאַנדען, נעניעסען. אים שולהאָפֿע אנגעלאנגט, בעגריססטע אונז איין 13 יאָהריגער קנאבע מיט איינער וואונדערשאָנען העבראַישען אנשפראכע.

דאנן היעלט שולדירעקטאָר אויערבאך איינען זעהר געלונגע־נען פֿאָרטראג אין ריינעם לשון הקודש איבער דער אונטעריכטס מע־טהאָדע אין דער ת״ת שולע.

נאכהער גינגען וויר, אין דאס געמיינדע הויז (בית הַוַעַר). איין גראָסער זאאל וועלכער צירקא 5 — 600 מענשען פֿאססט.

היער בעגריססטע אונז הגאון אברק״ק יאפֿפֿא נ״י, וואָרויף איך מיט איינער קורצען הערצערגרייפֿענדען דרשה אנטוואָרטעטע:

אוים ווייטער פֿערנע — זאגטע איך אונטער אנדערעם — אוים אללען ריכטונגען דער ווינדראָזע, זינד וויר נעקאָממען, אום אויף דיא רואינען ירושלים׳ס הייסע טהראָנען צו פֿערגיעסען, וויר וויינטען, וויר קלאגטען, וויר פֿערגאָססען ביטטערע טהראָנען, וואס פֿיר טהראָנען דיעם וואָרען, אָב טהראָנען דעם שמערצעס, אדער טהראָנען דער פֿריידע, ווייל וויר דיא זכיה האטטען אונזער היילינגעם פֿאָטערלאנד צו זעהען, וויר וויססען עס ניכט. וויר וויינטען איינ־פֿאך וויא דיא קינדער וועלכע נאך לאנגער אבוועזענהייט אין איה־רעם פֿאטער־הויזע צוריקקאָממען, וויר דורכצאָגען דיא שטראססע פֿאָן יאפֿפֿא נאך ירושלים, וויר זאהען דיא נאָטטגעזעגנעטען פֿלורען, דיא פֿרוכטבארען פֿעלדער, דיע הערליכען וויינבערגע, דיא שאָנען פֿייגענביימע, דיא אנמוטהיגען אָליפֿענביימע, אונד וויר פֿראגטען אונז, וואָ זינד אונזערע פֿאָטער אונד אונזער־ע מיטטער, וועלכע דיעזען באָדען קולטיפֿירט, וועלכע דיעזען באָדען בעאַרבייטעט האבען ? — קיינע אנטווארט ווארד אונז צו טהייל, אונזער־ע פֿאָטער אונד אונזערע מיטטער, זיע רוהען שאָן אללע, זאנפֿט אין איהרען גראָבערן.

אונד נור פֿאָן איהרען גראָבערן, פֿאָם גראבע רחלים אונ־זערער מוטטער פֿאָן דען גראָבערן אברהם יצחק ויעקב שרה רבקה ולאה׳ס, קאָממען אונז הייסע ווילקאָממען גריססע, הייסע „שלום״ גריססע ענטגעגען.

אין אונזערעם שמערצע צעררייססען וויר אונזערע קליידער — אבער וואס רופֿט אונז דער פראָפֿהעט צו ? „קרעו לבבכם ואל בגדיכם״ רופֿט, ער, צעררייססעט אייערע הערצען בתשובה, זאָ ווערדעט איהר אייערע קליידער ניכט צעררייססען מיססען — ערסט צוריק צו גאָטט, צוריק צור היילינגען תורה, אונד דאנן, צוריק צום היי־

לינען לאנדע. תשובה איזט פתח תקוה, תשובה איזט דיע פפאָר־טע דער האָפנונג אונד פתח תקוה איזט וויעדער תשובה.

אין ירושלים בעזויינטען וויר אונזעריע פערגאנגענהייט, אונד אין פתח תקוה שאָפפען וויר וויעדער האָפפנונג אויף אונזערע צוקונפט. וועגן וויר ירושלים זעהען, זאָ וויינען וויר, וועגן וויר וויעדער פתח תקוה זעהען, זאָ זינגען וויר.

זיע, מיינע העררן, האבען אונז הייטע איין העררליכעס בילד פאָן אונזיע־ער צוקונפט ענטוואָרפען, פאָן יענער צוקונפט, וואָ מאן אים פאטעריהויזע דען צערשט־ייעטען קינדערן מיט מוזיק אונד טראָמ־פעטענשאלל ענטגעגענקאָממען ווירד. איך דאנקע איהנען פיר דען גלאנצענד שאָנען עמפפאנג דען זיע אונז בערייטעט האבען. מאָגע אונז דער אללמאָכטינער גאטט דיע צייט ערלעבען לאססען, וואָ ישראל וויעדער, יעדער אונטער זיינעם וויינשטאָקקע אונד יעדער אונטער זיינעם פיינענבוימע פריעדליך אין זיינעם לאנדע לעבען ווירד, מאָגע וויעדער דיע צייט קאָממען, ווא פריידינע ארבייט אונז אין ארץ ישראל אונטער „איינער״ פאהנע צוזאממענשאארען ווירד. אמן.

מיינע דרשה האט אללע אנוועזענדען צו טהראָנען גערירהרט, שמערצענסטהראָנען וועכסעלטען זיך דא, מיט פריידענטהראָנען אב. אונד אלס איך מיינע דרשה געשלאססען האבע, דא ערטאָנטען וויע־דער פריידענשיססע אונד מוזיק קלאָנגע, אונד פאָן אללען זייטען שטראָמטען דיע צוהאָרער הערב״יא, אום מיך צו בעגליקווינשען אונד מיר מיט איננינען ווארטען צו דאנקען.

דיעזער אויגענבליקק ווירד מיר עוויג טהייער בלייבען, אונד ווירד אוים מיינעם גערדאָכטניססע נימּמער שווינדען.

פאָר אבפאהרט ווארדען אונז ערפרישונגען פערשיעדענסטעראַרט געבאָטען דיע וויר אונז רעכט גוט שמעקקען ליעסען.

דער אבשיער אין פתח תקוה געשטאלטעטע זיך זעהר הערצליך אונד ריהרענד. אונד אום 12 אוהר מיטטאג בעגאנן דיע ריקפאהרט נאך יאפפא, וואָ וויר אום 2 אוהר נאכמיטטאג אנלאנגטען.

אבענד נעגען 7 אוהר גינגען וויר אללע צום האפענפלאטץ אונד האבען אין איינעם באָאָטע כל זמן בין השמשות קונה שביתה געוועזען, דאמיט וויר שבת קודש פ׳ בחקותי אין דיעזעם באָאָטע צום גראָסען שיפפע „עלעקטרא״ ציפאהרען דירפען זאָללען. [זיעהע שו״ע או״ח סי׳ רמ״ח סעיף ג׳ ומג״א ס״ק י״ב] :

שבת קודש פ׳ בחקותי אין יאפפא, וואר ניכט בעזאָנדערס אנגענעהם, דענן דאס מעער וואר אונגעמיין שטירמיש, אונד עס בעמאָכטיגטע זיך אונזער איינע גראָסע אנגסט.

דריטטעס קאפיטעל. ריקקרייזע.

3 אודר נאכמיטאג, גינגען וויר צום האפען אונד בעשטיעגען דאס באָאָט אויף וועלכעם וויר ערב שבת בין השמשות קונה שביתה ווארען.

דיעזע פאהרט וואר לעבענסגעפאהרליך.

דאס באָאָט ווארדע פאָן דען ברויזענדען וועללען דעם מעערעס הערויף אונד הערונטער געשליידערט, (גאנץ זאָ וויא עס אין תהלים קאפי ק״ז געשילדערט ווירד, „יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג״ או׳ ז׳ וו׳), וויר זאהען דיע גראָסע געפאהר מיט אייגענען אויגען, אונד זאָוואָהל וויר אלס דיע דאס באָאָט לעקענדען 4 אראבער, בעטעטען צו דעם נאמען אבראהם יצחק ויעקב׳ס. [ויר האָרטען דיע אראבער רופען: אַללאַה איבראַהים, אללאה איזאַק, אללאה יאַקויב]. דאס ער אונז בעשיטצען מאָגע.

אלס דיע וועללען אויך אין דאס באָאָט היניין דראנגען, דא פיעלען מאנכע הערען אונד פרויען אין אָהנמאכט. אונד דיע בעהערצטערען האטטען דא פיעל צו טהון, אום זיע אויפצוריטטעלן אונד צום לעבען צו ערוועקקען.

אין דיעזער שטונדע דער נעפאהר, האבע איך אויך דיא סגולה פאָן האר״י הקדוש ז״ל (המובא בספר הברית) אנגעווענדעט, מאן זאָללע זיך צו זאָלכער צייט דען שם מה״ש בסוד כי מן המים משיתהו פאָרשטעללען. איך האבע דיעזע סגולה דען מיטרייזענדען מיטגעטהיילט, וואָפיר זעלבע מיר זעהר דאנקבאר ווארען.

דער אללמאכטיגער נאטט נעפ״יעזען זייא זיין היילינער נאמען, האט אונזערע הייסע געבעטע פערנאממען, אונד וויר זינד נאך לאנגעם הין אונד הער רודערן, צום גראָסעם שיפפע נעלאנגט, וואָ דיע מאטראָזען אונז מיט מאכטיגען הורראַה רופען עמפפינגען.

דאס אויסשטייגען פאם באָאָטע, גינג דא זעהר שווער, דענן דאס באָאָט בעוועגטע זיך זעהר שטארק נאך אללען זייטען הין, דא מוסטען דיע אראבער אויפפאססען דען אוינענבליקק, וואָ דאס באָאָט גענענאיבער דער שיפפסלייטער צו שטעהען קאָם, אונד אין דיעזעם מאָמענט פאקקטען זיע דען רייזענדען פעסט אן האנדען אונד פיסען אונד שליידערטען איהן עריבארמוננסלאָז אויף דער שיפפסלייטער הינויף. מאנכע אלטע הערין אונד פרויען [וויע הערר פהיליפפ באקק אוים וויען, אונד פרויא י׳ קאהען אוים ווארשוי] בליעבען אויף דער שיפפסלייטער בעוואוסטלאָס ליענען. אנדערע ווידער קלאנטען אויף צעררייסענע קליידער, אונד מאנכע זאָגאר

אויף צעררויססענע פּיסע. קורץ, דיעזע פֿאהרט וואר פּירכטערליך, אונד זיע ווירד אללען רייזענדען אונפֿערגעססליך בלייבען.

נענען אבענד זינד אללע רייזענדע — מיט גערינגער אויס־נאהמע — זעעקראנק געווארדען, אונד זינד ביז זאנטאג מיטטאג אים בעטטע געבליעבען.

מוצאי שבת קודש נאך תפלת מעריב אונד הבדלה זעטצטע זיך דאס שיפּף אין בעוועגונג, ביז אלעקסאנדריען שטירמישע זעע.

30. מאי 10 אוהר פֿאָרמיטאג לאנדונג אין אלעקסאנדריען. פּיעלע העררן קויפֿען דאזעלבסט ווערטהפֿאָללע געשענקע איהרען אנגעהאָרינען מיטציברינגען.

2. יוני 4 אוהר נאכמיטטאג אבפֿאהרט פֿאָן אלעקסאנדריען נאך ברינדיזי.

3. יוני פֿאָרמיטטאג, גראָססער ווינד, אונרוהינע זעע, פּיעלע ערקראנקט, גענען אבענד לעגט זיך דער ווינד. אנגענעהמע פֿאהרט.

שבת קודש פּי׳ במדבר, שפּיענעל גלאטטע זעע, 6 אוהר פֿריה תפלה שחרית ומוסף. ביים לייענען ווירד אויסשליעסליך פֿיר דיא בו־דאפעסטער אָרטה׳ חברה קדישה געשנאָדערט, דיעס ערגאב דיע סוממע פֿאָן צירקא 30 פֿראנקס.

8 אוהר פֿריה אינזעל קאנדיא אין זיכט. 5 אוהר נאכמיטאג פֿוהרען וויר פֿאָרבייא פֿאָר קאַפּמאַטאַפּאַן אונד גענען אבענד עררייכ־טען וויר דיע אינזעל זאנטא.

דען נאנצען שבת פֿערבאכטען וויר זעהר אנגענעהם, וויר קאָנ־טען אונז ניכט גענוג זאטט זעהען אן דעם וואונדערשאָנען אינדינאָ בלויען מעערע. אונד בעוואונדערטען פֿאָרטאן דיע גראָסע אונד דיע אללמאכט גאטטעס דער דא אים מעערע איינען וועג באהנט, אונד אין מאָכטינען וואססערפֿלוטהען איינע שטראססע עבנעט.

אויך דיע בעטראכטונג דעס זאָננענאונטערגאנגעס אם מעערע באָט אונז איינען קאָסטליכען גענוסס.

דיע אים וואססער הערייןפֿאללענדען, אונד אין מאנניגפֿאכער פֿאַרבענפּראכט זיך וויטהין אויסדעהנענדען זאָננענשטראהלען, ליעפֿערן דעם אויפֿמערקזאממען אוינע איין הערר̈ליכעס פּאנאָראַמאַ.

5. יוני 8 אוהר פֿריה אינזעל קאָרפו אין זיכט, איינפֿאהרט אין יאָנישעס מעער. העפֿטיגער ווינד, דאס שיפּף בעוועגט זיך זעהר שטארק נאך רעכטס אונד לינקס.

6 אוהר אבענדס, איינפֿאהרט אינס אדריאטישע מעער. אוי־סעראָרדענטליך שטירמישע זעע.

8 אוהר אבענד. לאנדונג אין ברינדיזי, הערר י׳ פּינק (זאָהן

דעם הרה״ג בעל תנובת יהודא ז״ל) אוים לאָנדאָן, אונד הערר & פֿרוי מאָללער אוים אלטאָנא, שטיינען היער אוים. הערצליכע פֿער־אבשיעדונג. הערר מאָללער האָלט איינע קורצע אבשיעדסרעדע, וואָרויף ראבבינער פֿישער אוים קארלסבורג אין שאָנען וואָרטען אנטוואָרטעט.

מאנטאג 6. יוני. אין דער נעזעללשאפֿט הערושט אלגע־מיינע פֿריידע דאריבער דאס וויר שאָן מאָרגען אי״ה דאס שיפֿף פֿערלאססען, אונד פֿאָן טריעסט אוים אונזערע היימרייזע אנטרעטען קאָננען.

מיט פֿאָללער בעפֿריעדיגונג בליקקען וויר אויף אונזערע רייזע צוריקק. אונד וויר פֿיהלען אונז גליקליך דאס וויר דיא זעלטענע זכיה האטטען, דאס היילינע פֿאטערלאנד אונד דיא היילינע גאטטעס־שטאדט ירושלים נעזעהען, אונד פֿיר „יישוב ארץ ישראל״ עט־וואס געלייסטעט צו האבען. דענן זאָפֿיעל גוטעס, וויא אונזערע ריי־זענעזעללשאפֿט האט פֿיעללייכט נאָך קיינע איינציגע נעזעללשאפֿט פֿיר ארץ ישראל געטהאָן.

נאך נענויער בערעכנונג, האט אונזערע נעזעלשאפֿט אן פּריי־וואטע תלמידי חכמים ועניים ויתומים ואלמנות, אן שומרי שמיטה אין דען קאָלאָניען, אונד אן פֿערשיעדענע וואָהלטהאָטינקייטס אינ־שטיטוטע אונד ישיבות ותלמוד תורה שולען, וויא אויך צום צוועק־קע פֿאָן „בנין בתים״ פֿיר כולל אָסטר. אונגארן, פֿיר כולל זיע־בענבירגען, אונד פֿיר כולל הו״ד, צירקא הונדערט טויזענד קראָנען געשפענדעט.

דאסס איינע קליינע שאָר פֿאָן יהודים, דיעזע ענאָרמע סומ־מע הערגעבען קאָננטע, ליעפֿערט אללער וועללט דען גלאָנצענדען בעוויז דאפֿיר, דאס ארץ ישראל, דען נליבענסטרייען יודען טהיי־ערער איזט, אלס טויזענדע פֿאָן גאָלד אונד זילבער, אונד דאסס דיא ליעבע צו ארץ ישראל אין דיא הערצען יידישער קינדער אין אונפֿערטילנבארער קראפֿט פֿאָרטלעבט.

אונד, פֿיר „יישוב ארץ ישראל״ וויטער טהאָטיג צו זיין, דאס איזט פֿפֿליכט אונד אויפֿגאבע אללער נעזעטצעס טרייען יודען דער וועלט. דיא ציאָניסטען אונד דיא מיזראָחיסטען האבען ליידער פֿיר דאס וואהרע יודענטהום אין ארץ ישראל פֿאסט גארניכטס גע־טהאָן. עס מיססטע דאהער איין פֿעראיין, [וויא צ׳ ב׳ דער פֿאָן זר׳ עהרווירדען הערען דר׳ מ׳ לערנער נ״י אָבעררא‌בבינער צו אלטאָנא, אנגערעגטע „מוריָה״ פֿעראיין] געשאפֿפֿען ווערדען, וועלכער דיא האָהע אויפֿגאבע האָטטע, אללע וואהרהאפֿטען יהודים דער גאנצען

דיאספאָרא צוזאממען צו שליעסען, אונד זיא, צו גונסטען יישוב ארץ ישראל — קאָלאָניזאַציאָן פאלאֶסטינא׳ס אין . אָרטהאָדאָקסעם גייס־טע — וויא איין מאנן צו פעראייניגען.

מי יתן והיה!

6. יוני 5 אוהר נאכמיטטאג. פאָללקאָממען רוהיגע זעע. א־בענדס ביים נאכטמאהל, טאָאסטירטען, העדר ווילהעלם אלעקסאנדער אוים ש׳ א׳ אויהעלי אויף דען שיפפסקאפיטאָן, העדר ראבבינער גרינבוים אוים בלאזענדאָרף אויף דען קאָניג פאָן אונגארן יר״ה, אונד העדר ראבבינער פישער אוים קארלסבורג אויף דעם שיפפס־ארצט. [פערנער העדר ש׳ פרייא אוים פרעסבורג אויף דיא דרייא ראבביני־שען מיטגליעדער דער גזעללשאפט — אונד וואס זיא אללע פערגעססען האבען, דאס האָלע איך היער נאַך, איך ערהעבע מיין גלאז, נאטירליך מיין אוינגנגלאז, דא דיע העררן פאָן מיר ציםליך ווייט ענטפערנט זינד, אויף דאס וואָהל דעם העררן הלאַטקי, טעכנישער לייטער דער רייזע, אונד דעם העררן איגנאָץ ל׳ שווארץ אוים בודא־פעסט, דער אונז וואָהרענד דער גאנצען צייט, מיט פאָרציגליכען שפייזען אונד געטראָנקע, פערקאָסטיגטע]

דיענסטאג 7. מאי 8 אוהר פריה, לאנדונג אין טריעסט. פאהרט צור זיד באהן, אבפאהרט נאך בודאפעסט אום 10 אוהר. אומגעגענד פאָן טריעסט מיט דעם שלאָססע מיראַמאַר ביעטען דעם רייזענרען איינע וואונדערשאָנע אויסזיכט.

3 אוהר נאכמיטטאג פוהרען וויר פאָרבייא פאָר אבבאציא. ראָמאנטישע געגענד. פאָרציגליכע לופט, דאנן קאמען וויר נאך פיאומע. היער ווארטעטען וויר 3 שטונדען אונד פוהרען 6 אוהר אבענדס מיט דעם שנעללצוגע וייטער נאך בודאפעסט.

מיטוואָך 8. יוני. 8 אוהר פריה. אנקונפט אין בודאפעסט. דיע מיטגליעדער דער געזעללשאפט נעהמען פאָן איינאנדער הערצ־ליכען אבשיעד.

8 אוהר 30, אבפאה״ט נאך הויזע. דאננערסטאג 9. יוני. 3 אוהר פאָרטאגס. אנקופט אין מאראָש־לודאָש, גאטטלאָב וואָהל־בעהאלטען.

שבת קודש פרשת נשא, האבע איך בביהכנ״ס דפה „ברכת הגומל געבענשט.

איך פיר מיינע פערזאָן קאנן ווירקליך זאגען, ברוך שנמלני „כל״ טוב, דענן הקדוש ברוך הוא ערוויעז מיר זיינע גנאדע גאנץ אונד פאָללקאָממען — דענן אויף דיע גאנצע רייזע וואר איך ב״ה פאָללקאָממען געזונד, אונד וואוסטע פאָן דער געפירכ־

טעטען זעעקראנקהייט ניכטס צו זאגען. דאפיר לאָבע אונד דאנקע איך, גאָטט, בעזאָנדערס.

נון, שליעסע איך מיינע אויפצייכנונגען מיט דעם וואונשע: דער אללמאכטיגע גאָטט אים היממעל, דער מיר ביזהער גע־האָלפען האטט, מאגע מיר אויך וויטער העלפען. אונד גלייכ־וויא עס מיר פערגאננט וואר, צו זעהען ירושלים אין זיי־נעם רואין, זאָ מאגע עס מיר פערגאננט זיין, עס צו זעהען אין זיינער ערבויאונג, צור צייט, דא גאטט איינזאממעלן ווירד דיא צערשטרייטען ישראלים, אונד קאָממען ווערדען דיא פער־אירדטען אונד פערשטאָססענען אוים אללען לאנדערן דער ער־דע, אונד ווערדען ניעדערקניעען פאָר גאטט אויף זיינעם היילינגען בערגע אין ירושלים.

(ענדע).

פערצייכניס דער טהיילנעהמער אן דער געזעללשאפטסרייזע.

הרב מהו׳ גרשון שטערן אבדק״ק מאראָש-לודאָש [רעליגיאָזע לייטער דער רייזע].
הרב מהו׳ שלמה פישער אבדק״ק קארלסבורג
הרב מהו׳ חיים יוסף גרינבוים אבדק״ק בלאזוענדאָרף
קאלאמאן הלאטקי בודאפעסט [טעכנישער לייטער דער רייזע].
איננאץ ל׳ שווארץ בודאפעסט [רעסטוראטאָר].
פרויא איננאץ ל׳ שווארץ בודאפעסט
מהו׳ יודא קאטצבורג בודאפעסט [משגיח].
מהו׳ חיים ברוין באָניהאד [שו״ב].
מארקוס וויים נאדי-שוראני
שאמועל בערנפעלד נאדי-טאפאלטשאני
לואיס פריעדענהיים האמבורג
איננאץ קעפעש נאדי-וואראד
אייזשען ברידער נאדי-וואראד
פרויא אייזשען ברידער נאדי-וואראד
י׳ פינק לאנדאן
דר׳ ע׳ פינק האמבורג
יאנאס שרייבער נאדי-מיהאלי
ווילהעלם אלעקסאנדער ש׳ א׳ אויהעלי
פויל הערשקאוויטש נאלסעטש
מאיער גרינפעלד [באָזשאָר] מעזאָ-מעהעש
וואלף מאָללער אלטאָנא
קלארא מאָללער אלטאָנא
הערש יערעמיאש קאפיאן
יאנאס י׳ קאהען ווארשוי
ראזאליע קאהען ווארשוי
פרויא דר׳ י׳ לעהמאן בערלין
יערעמיאש פראפפער ביעליטץ
פרויא י׳ פראפפער ביעליטץ
פהיליפפ באקק וויען
איננאץ באקק וויען
יאזעפינא באקק וויען
ג׳ שאָנוועטטער לאנדאן
קארל ווערטהיימער בודאפעסט
איננאץ קליין זענטא

שאמועל פֿרייא פרעססבורג
יאקאב ענגעל יאָיצע [באָסניען]
אבּראם מוסאפּיא זאווידאָוויץ [באָסניען]
מאיר בלומענטהאַל נייגראד־בעריצעל
זיגמ. דיאמאנט האַלאק
וויטטווע זיגמ. אונגאר באללאשא־דיארמאט
יאקאב קליינגער אונגוואר
יודא קליין נאַלאָטש
אדאלף יעלינעק נאדי־לעווארד
מאזעס נאלדשטיין
איגנאץ ראָזענפֿעלד דיאַנדיאַש־פאטא
אלטער מארקאוויטש מ׳ סיגעט
פֿרויא אלטער מארקאוויטש מ׳ סיגעט
מאקסמי שאפירא הושי [רומאַניען]
אבראהאם גראסמאן גוראהאָניץ
איזראעל פערלמוטטער מאקוי
יודא פֿישמאן בודאפסט
בערנהארד וויינפֿעלד וועעסטאַ
מאָר פֿארקאש
איזראל דאוויד נאדי־אידא
מאלווין דאוויד נאדי־אידא
לודוויג שאלאמאן מאיע
יאזעף שניידער בודאפעסט
לאזאר אכט בודאפעסט
איגנאץ מיללער בודאפעסט
איזראעל מיללער נאטאפאלווא
שאללאמאן לייב פֿוני־וואשארהעלי
פֿרויא שאללאמאן לייב פֿיני־וואשארהעלי
וויטטווע שימאן אויהעלי בודאפעסט
יאזעף הערצל
יאזעף שפאך
דאוויד גראסס
מארקוס פֿריעד ה׳ מאַד
פֿרויא מארקוס פֿריעד ה׳ מאַד
עליאש בערגמאן נ׳ מאריאמפאלסקי
הערמאן גרובער

שאלה:

נשאול נשאלתי מאת המשגיח שהיה עמנו על הספינה אם מותר לשרות ולהדיח הבשר קודם מליחה במי המים שהם מלוחים:

תשובה:

הנה באמת יש לשאול שאלה זו כמו כן על כל מי מלח שלנו אם מותר להדיח בהם כשאין לו מים אחרים הרחה ראשונה שקודם מליחה. והנה לכאורה יש לפשוט הספק מדברי מהרש"ל בשם מ"כ (המובא בטו"ז סי' ס"ט ס"ק י"ב) נוהגים המדקדקים ליזהר שלא לתת שום בשר שלא הודח לא על שום דף או שלחן שאינו מיוחד לכך כי שמא יש מלח על מקום הנחת בשר ולאו אדעתי' עכ"ל. אמנם באמת אין הענינים דומים דו"ל דאין קפידא אלא דוקא במלח שהוא מבליע הדם בעין לתוך הבשר כמבואר בדרישה ופרישה ריש סימן הנ"ל עיי"ש אבל מי מלח אדרבה הלא מריחין ושוטפין הדם בעין מעל הבשר וא"כ לא שייכי כאן דברי מהרש"ל הנ"ל כמובן. אבל לפענ"ד דבר זה תליא בפלוגתת הפוסקים אי מי מלח מיקרי מי פירות או חשיבא כמים (עיין במג"א או"ח סי' תס"ב סק"ז דלדעת הטור מי מלח הוי מי פירות ואפילו במלח שלנו שנתבשל במים עיי"ש. ומה שרצה בהגהות מהרל"ח לטור או"ח סי' הנ"ל לחלק בין אם המלח עם מים ובין אם אין המלח עם מים עיי"ש כבר דחה. בתשו' נודע ביהודא מהדורא תנינא האו"ח סי' נ"ז בתשובה. שלישית מבן המחבר להרב מהר"ם פישער ז"ל וכתב שדברי מהרל"ח הנ"ל בטלים במחכ"ת עיי"ש, ועיין עוד בפלפול שחלף ועבר בין הגאון בן הנו"ב ז"ל ובין הרב מהר"ם פישער הנ"ל והיא לו נדפסה בסוף תשובות נו"ב הנ"ל קודם המפתחות לחלק חושן המשפט עיי"ש פלפול עצים בענינים האלו. וכל התשובות הללו נעלמו מהגאון מהו' אברהם יצחק גליק ז"ל מטאָלטשווא עיין בספרו באר יצחק לחולין דף ל"ג ע"א בתוס' ד"ה ונאכלין וכו' ותמצא) א"כ לדעת הרמ"א ז"ל בתשובה סי' קל"ב דהדחה קמייתא אסור במי פירות משום דמטרשי לי' לבשר ואף דהש"ך וטו"ז סימן ס"ט חולקים עליו מ"מ רבים וכן שלמים מגאוני בתראי הסכימו לדבריו ועיין בספר לב אריה חולין דף ל"ג ע"א בתוד"ה ונאכלין כי' וגם בחידושי חתם סופר ז"ל לשם שקיימו וקבלו דברי הרמ"א ז"ל וכן הוא מסקנת הפרי מגדים ז"ל בפתיחה להלכות מליחה וגם בסימן ס"ט בשפ"ד ומש"ז ועיי"ש שכתב דאפילו

לטעם דם בעין מ״מ אסור במי פירות משום דמטרשי לי׳ ועיי״ש׳ א״כ הוא הדין במי מלח דהוי מי פירות לדעת הטור ז״ל ודעימי׳, ואע״ג דהוי מי פירות עם מים דלענין חמץ לא נחשב כמי פירות מ״מ היינו דוקא לענין חימוץ משום דקרירות המים והום של המ״פ גורמים למהר החימוץ כמ״ש בשערי תשובה סי׳ תס״ב בשם שו״ת גנת ורדים עיי״ש. אבל במק״א לא מצינו חילוק בין מי פירות לבדם, ובין מי פירות עם מים, ורק היכא שהמים רבים על המי פירות אז בתורת ביטול ברוב אתינן עלה ואמרינן דהמי פירות בטלי להו ברוב המים. וכל זה בשאר מי פירות. אבל במי מלח שהמלח הוא דבר חריף ונרגש טעמו מאוד בכל המים וגם הוא מילתא דעביד לטעמא דאפילו באלף לא בטיל כמ״ש ביו״ד סי׳ צ״ח ובט״ז שם ס״ק י״א עיי״ש, א״כ ודאי כל המים נידונים כמי פירות דמטרשי לי׳ לבשר ואסור להדיח בהם הדהה קמייתא לדעת רמ״א ז״ל הנ״ל דקיי״ל כוותי׳:

וממילא הה״ד נמי במי הים שהם נ״כ כמי מלח כמו שכתב בספר הברית חלק א׳ מאמר מקור מים ריש פרק ד׳ וז״ל: הים בכללו מימיו מלוחים מפני חלקי נפ־ית ומלח שבו, ודע שהמלח הוא חלק אחד מל״ב חלקים מים שבו וכו׳ עיי״ש, וכן כתב עוד שם בריש פרק ז׳ וז״ל: ההכמים הקדמונים אמרו כי הסיבה למליחות הים הוא מפני שהמים שבו קולטים הנפרית ומלח אשר בארץ מתחת לים ממעמקים וכו׳ עיי״ש, א״כ דין מי הים כשאר מי מלח דהוי מי פירות ואסור להדיח בו הדחה קמייתא מטעם דמטרשי לי׳ כנלע״ד ברור ופשוט ועכ״פ לכתחלה ודאי לא ידיח בו מטעמא דאמרן:

ובעיוני בזה לא אוכל להתאפק מלכתוב מה שנפלאתי נוראות על מ״ש בתשו׳ נידע ביהודא מהד״ת חאו״ח סי׳ נ״ז בתשובה מהגאון בן המחבר הנ״ל, ליישב דברי הטור יו״ד סי׳ ר״א דהשמיט משנה שלימה דמקוואות ריש פ״ז דמלח מעלה את המקוה (ר״ל משלים למי סאה) ותמה הב״י למה השמיטו, ותירץ בתשו׳ נו״ב הנ״ל דהטור לשיטתו אזיל דפסק בהל׳ פסח דמלח הוי מי פירות והביא ראיה מסתם גמ׳ דפסחים דותיקא במשחא ומלחא שרי הרי מוכח מסתם גמרא דאין הלכה בזה כסתם משנה דמקוואות ומלח הוי מ״פ ואינו מעלה את המקוה ולכך השמיט הטור מלח הואיל ומסתמא דתלמודא מוכח דמלח הוי מי פירות ומיושב תמיהת הב״י על הטור ואם כי קשה להוכיח מסתם גמרא נגד סתם משנה, צריכין אנו לומר עכ״פ דמסתם גמרא מוכח דלא גרסינן במשנה דמקוואות מלח, ועכ״פ

דברי הטור מיושבים דהשמיט מלח גבי מקוה וכן ראיתי בהראב״ד בספרו בעל הנפש בשער המים גם כן השמיט מלח עכ״ל:

ופלא גדול בעיני דא״כ האיך כתב הטור ביו״ד סי׳ ר״א וז״ל, הלכך גל שנתלש מהים ובו מ׳ סאה ונפל על האדם או על הכלים עלתה להם טבילה עכ״ל. הלא מי הים מלוחים והמלח הוא חלק אחד מל״ב חלקים מים שבו כמ״ש בספר הברית הנ״ל א״כ בתוך מ׳ סאה של הגל שנתלש מהים יש חלק אחד מל״ב חלקים מלח והוא אינו משלים למ׳ סאה לפי״ד הנו״ב הנ״ל בדעת הטור וא״כ האיך כתב הטור הלכך גל שנתלש מהים ובו מ׳ סאה וכו׳ עלתה להם טבילה וא״כ לפי״ד הנו״ב דברי הטור סותרים זא״ז וצע״ג:

הדרן לעניננו דאסור להדיח הדחה קמייתא במי מלח וכן במי הים משום דנידונים כמי פירות וכמש״ל. אמנם לצורך שבת וסעודת מצוה והפסד מרובה יש לצדד להקל מטעם ספק ספיקא, ספק דלמא אין הלכה כהטור דמי מלח הוי מ׳ פירות ואת״ל הלכה כהטור דילמא אין הלכה כהרמ״א ומותר להדיה גם הדחה קמייתא במי פירות כנלע״ד:

שבתי וראיתי דבלא״ה יש לאסור לכתחלה מטעם אחר והוא עפ״י מ״ש הרמ״א בריש סי׳ ס״ט הדחת בשר לכתחלה יזהר לשרותו נגד חצי שעה ולהדיחו היטב במי השריי׳ עכ״ל א״כ אם ישרה הבשר קודם מליחה במי מלח או במי הים א״כ יאסר הבשר מטעם כבוש כדקיי״ל ביו״ד סי׳ ק״ה ס״א בכבוש תוך ציר או חומץ אם שהה כדי שיתננו על האור וירתיח וכו׳ ה״ה כמבושל עיי״ש ועיין בש״ך שם סק״ב שכתב דציר שאנו אוסרים בשביל כח המלח שיש בו די בשיעור כדי שיתננו על האש וירתיח משום דמליח ה״ה כרותח עיי״ש והרי מבואר ביו״ד סי׳ צ״א דמליח שאינו יכול לאכול מחמת מלחו ה״ה כרותח עיי״ש, א״כ במי מלח או במי הים שאינו יכול לשתותם מחמת מלחם הרי הם כרותח וא״כ אם שורין בהם הבשר לערך חצי שעה נאסר מטעם כבוש כמבושל, אמנם כ״ז כשצריך שריי׳ חצי שעה אבל בערב שבת שאין לו פנאי או בענין אחר שהשעה דחוקה שאז די לשפשף היטב את הבשר במים ולשרותו אך מעט במים א״כ הוי פחות משיעור כבישה דכדי שיתננו על האש וירתיח ומותר, אלא דבזה יש קצת צ״ע כיון דצריך עכ״פ שריי׳ מעט במים וכמ״ש בקיצור שו״ע סי׳ ל״ו עיי״ש א״כ אע״ג דלא נאסר מטעם כבוש מ״מ מטעם מליח כרותח נאסר מיד כולו וכמ״ש הש״ך בסי׳ ק״ה סק״ג ע״ש ואולי יש לחלק בין שם לכאן ומאפס הפנאי אקצר ולא אאריך כעת יותר כזה:

(שוב לאחר כותבי הגיעני מכתב מאת הרבני הה"ג מהו' יואל כ"ץ נ"י מנינרעשד יע"א ובו הודיעני דשאלה זו מובא ביד אפרים על ה' מליחה ס"י ס"ט — שלא נספח ליו"ד שלי — והנני מעתיק לשונו לכאן: וכתב בשו"ת משאת משה ס"י כ' שבשר שנשרה במי הים בספינה בכלי שאינו מנוקב כיון דמי הים מלוחים ואינם ראויין לשתותן מחמת מלחן אסור והמח"ב חילק על זה וכתב כמה טעמים להתיר שאין כח במים אע"פ שהם מלוחים להפליט כמו המלח עצמו ואפילו אי הוה ספיקא ספק דרבנן לקולא דדם שמלחו מדרבנן גם י"ל דמי הים שאינם ראויים לשתייה לאו מחמת מלחן הוא אלא שהם מרים ועיין בתשובת רדב"ז לענין נטילת ידים דמי הים כשירתיחם על האש מתמעט מירותם ויהיו ראוים לשתייה כו' ע"ש, ונראה מדבריו דמיירי שכבר הודת הדחה ראשונה במים אחרים רק דחושש שמא הוי כנמלה בכשא"מ ובזה דעתי להתיר מטעמים שכתב שם שאע"פ שהם מים עזים מ"מ אינו כמלח להפ־יש ממקום למקום, משא"כ בלא הודח עדיין שיש חשש מחמת דם בעין שעליו, ובספרי ש"ות ב"א חלק שני אשר הוא בכתובים אצלי, כתבתי בנידון מים מבארות של מלח ששואבין מהן ומרתיחין אותן ועושין מלח והמה מלוחים מאוד שא"א לשתיתן מהמת מלחן, והדרים שם משתמשים לפעמים במים אלו במקום מלח, ולקחו מים אלו ושרו בהם בשר קודם מליחה במקום הדחה ראשונה, וכתבתי שם דאף שי"ל דמים אלו חריפים מציר דעלמא, מ"מ י"ל דאין להם כח להפריש ממקום למקום כמו שאר ציר מלות, ואף בשהה, שיעור כבישה י"ל שאין כח בדם התערובת שחוזר ונבלע ע"י אמצעות המים, להסתבך שם הרבה וחוזר ונבלע ע"י מליחה וצלי' (א"ה אולי צ"ל וחוזר ונפלט ע"י מליחה וצלי' וק"ל) ומכל מקום יש לחוש מחמת דם בעין שעליו והעליתי להתיר בלא שהה שיעור כבישה ובשהה שיעור כבישה יש לאסור באין הפ"מ ובהפ"מ יש להתיר לצליה וכמ"ש לקמן ס"י ע' בשם הנו"ב בנפל לציר בשר שלא נמלח ע"ש (א"ה עיין בנוב"י מהד"ת חיו"ד ס"י מ"ב) עכ"ל היד אפרים ז"ל, ואפריון נמטיי' להר־בני הנ"ל שהודיע אותי כל זאת והנה היטב כתבתי שאם נש־ה הבשר במי הים קודם מליחה חצי שעה אזי נאסר לקדירה אפי' בהפ"מ ואינו מותר אפי' בהפ"מ או לכבוד שבת אלא לצליה כמו שפסק בתשו' נוב"י מהד"ת הנ"ל. ומ"ש היד אפרים בשם מח"ב דמי הים שאינם ראוים לשתיה לאו מחמת מלחן הוא אלא שהם מרים, לפענ"ד החוש וחיך אוכל יטעם מכחיש זה, ואני רחצתי במי הים ולא טעמתי מהם, אך אד עלה מהם לתוך פי והרגשתי בפי ובשפתי טעם מלוח מאד. וכבר כתבתי לעיל בשם ספר הברית מ"ש בזה ויותר אין להאריך):

ק ו נ ט ר ס

אומר בשדה:

קונטרס קטן הזה יכיל בקרבו הני מילי מעלייתא שאמרתי בעזהי״ת בעיה״ק ירושלים תובב״א לפני תלמידי הכמים שבאו לבקרני. וק־אתי את שמו „אומר בשדה״ עפ״י המדרש תנחומא ס״פ כי תבא בפסוק ברוך אתה בשדה זו ציון שנאמר ציון תחרש.

א.

בחולין דף צ״ח אמר רחב״א אריב״ל משום בר קפרא כל איסורין שבתורה במאה וכו׳ ושניהם לא למדוה אלא מזרוע בשלה וכו׳ ומי ילפינן מינה והתניא זהו היתר הבא מכלל איסור מאי לאו למעוטי כל איסורין שבתורה, אמר אביי לא נצרכא אלא לר׳ יהודא דאמר מין במינו לא בטיל קמ״ל דהכא בטיל. ולינמר מיני, גלי רחמנא ולקח מדם הפר ומדם השעיר וכו׳, ומאי חזית דגמרינן מהאיך לינמר מהאי וכו׳, והקשו התוספת ז״ל ואע״ג דלחומרא מקשינן ? — ואמרתי ליישב דהנה במס׳ גיטין דף נ״ד ע״ב ועוד בכמה דוכתי מייתי הגמרא פלונתא דר׳ יהודא ורבנן, הרי שהי׳ צריך לכתוב את השם ונתכוין לכתוב יהודי׳ וטעה ולא הטיל בו דלת מעביר עליו קולמוס ומקדשו דברי ר׳ יהודא וחכמים אומרים אין השם מן המובחר. וצריך להבין באיזה סברא קמיפלגי. ויגעתי ומצאתי בשאלות ותשובות „הרי בשמים״ תנינא סי׳ ז׳ שכתב דהנה בתשו׳ נודע ביהודא קמא סי׳ א׳ הקשה בהא דס״ל לר״י מעביר עליו קולמוס ומקדשו והרי הדיו הראשון חוצץ בין הכתב השני להקלף ואנן בעינן שיכתוב על הקלף [ומה שתירץ דנוב״י אי:ו מספיק כמבואר בשו״ת הרי בשמים הנ״ל]. ועל כן כתב, המחוור הוא מה שראיתי מת־צים בזה דלא הוי חציצה משום דקיי״ל מין במינו אינו חוצץ ור״י ורבנן לשיטתייהו אולי דכתב הר״ן בנדרים נ״ב בפלונתא דר״י ורבנן לענין ביטול במב״מ ורבנן ס״ל כיון שזה איסור וזה היתר הוי מבשא״מ וה״ה דפליגי בזה לענין חציצה ולכך ס״ל לר״י מעביר עליו קולמוס ומקדשו דכיון דאזיל בתר העצם אין הדיו של הכתיבה הראשונה חוצץ משום דמב״מ אינו חוצץ משא״כ רבנן לשיטתייהו אולי דכיון שהדיו הראשון לא נתקדש ופסול והעליון הא מקדש הוי מבשא״מ וחוצץ עכ״ל ודפח״ח שי״ — ואי״כ לפי״ז מיושב שפיר קושי׳ התוס׳ דכיון דיש נפקותא נם לקולא דעי׳ דסובר ר׳ יהודא מב״מ לא בטיל ואזיל בתר העצם לכן סובר נמי מעביר עליו קולמ׳ס ומקדשו א״כ ליתא להאי כללא דלחומרא מקשינן, דהא ילפינן

מולקה מדם הפר ומדם השעיר נם קולא, ושפיר פריך הש״ס מאי חזית דנמרינן מהאיך לינמר מהאי וא״ש בעזהי״ת:

ב.

במנחות דף ס״ו ע״א כתוב אחד אומר ששת ימים תאכל מצות וכתוב אחד אומר שבעת ימים מצות תאכלו, הא כיצד, מצה שאי אתה יכול לאוכלה שבעה מן החדש אתה יכול לאוכלה ששה מן החדש, וכתבו התוספת בד״ה כתוב אחד וכו׳ בסוף ערבי פסחים דף ק״כ ע״ב דריש מיני׳ מה שביעי רשות אף ששה רשות משום דכתיב וביום השביעי ושמא ת״תי שמעת מינה עכ״ל — ובשו״ת „בנין ציון החדשות״ סי׳ מ״ז נתקשה בזה איך תרתי שמעת מיני׳ ועיי״ש מ״ש בזה בשם מרן התם סופר ז״ל ומה שמוסיף הוא על דבריו עיי״ש — ולפענ״ד נראה דהנה איתא בקידושין דף ל״ח ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח, ממחרת הפסח אכול, מעיקרא לא אכול, דאקרוב עומר והדר אכול, וכתבו התוס׳ בירושלמי מקשה אמאי לא אתי עשה דאכילת מצה ודחי ל״ת דחדש, והקושיא מפורסמת בשם הגאון רבי יונתן ז״ל דהא בימי אבלו של משה נשתכחו שיעורין א״כ מה מקשה הירושלמי יבא עשה וידחה ל״ת הא כיון דנשתכחו שיעורין איכא למיחש דילמא יאכלו יותר משיעור מצוה, ותירץ הגאון ר׳ צבי מליסקא זצ״ל בספר „הישר והטוב״ דהנה כבר הקשה הטורי אבן אמאי לא אכלו חדש מקמי דאקרוב עומר הלא בשבע שכבשו ושבע שחלקו אפילו קדלי דחזירי הותר להם מרכתיב ובתים מלאים כל טוב. אך י״ל דהיתר קדלי דחזירי הוא כמו שאחז״ל גבי יפת תואר דהתורה התירה להם בשעת מלחמה דלא דיברה תורה אלא כנגר יצה״ר וה״ה הכא. א״כ אע״נ דהותר להם אבל עכ״פ מצוה לא היו יכולין לעשית בזה המאכל דעכ״ם מאים לגבוה, והנה לפי״ז י״ל דכל עיקר האיסור קאי רק על המצה של מצוה דהיינו ממחרת הפסח הותר החדש וקודם לא והנ״מ היא שלא אכלו מצה וא״כ שפיר מקשה הירושלמי יבא עשה וירחה ל״ת ולכן לא יהיה איסור כלל ומיושב שפיר קושי׳ הרב רבינו יונתן ז״ל דהא השיעורין נשתכחו בימי אבלו של משה ודילמא יאכלו יותר משיעור מצוה, דז״א דבמאי שאינו מצוה א״נו נאסר כלל משום בתים מלאים כל טוב ועיקר האיסור הוא על המצוה ובזה העשה דוחה ודו״ק עכ״ל הספר הישר והטוב ודפח״ח:

ועפ״ז אמרתי ליישב קושי׳ האח־ונים דמאי מקשה הירושלמי דיבא עשה וידחה ל״ת הלא ליכא מצוה רק בלילה ראשונה ולמחר שוב ליכא מצוה א״כ הוי מצה של חדש מצה שאינה

ראויה לשבעה ואין יוצאין בה כדאיתא בפסחים דף ל״ח ע״ב יכול יצא אדם ידי חיבתו בחלת תודה ורקיקי נזיר ת״ל שבעת ימים מצות תאכלו מצה הנאכל לשבעה יצתה זו שאינה נאכלת לשבעה אלא ליום ולילה עיי״ש, אמנם לפי״ז ניחא דבשאר הימים היה מותר משום ובתים מלאים כל טוב אפילו קדלי דחזירי ועיקר האיסור הוא על המצוה ובזה העשה דוחה כנ״ל וא״ש :

ובזה תירצתי ג״כ קושית המפורשים [הובאה בספר המקנה על קידושין]. הא דמקשה בירושלמי מהכא, והוי ליה להקשות ממה שאמרו במנחות דף ס״ו הנ״ל כתוב אחד אומר ששת ימים תאכל מצות, וכתיב אחד אומר שבעת ימים מצות תאכלו, הא כיצד, ששה מן החדש שבעה מן הישן, ואמאי, ליתי עשה דמצה ולידחי ל״ת דחדש, ותי׳ דלא שייך בזה תירוץ התוספות גזירה כזית ראשון אטו כזית שני דבדאורייתא לא שייך גזירה — אמנם לפי״ז א״ש היטב, דשם לא קשה דהא הוי מצה שאינה ראויי לשבעה וכקושית האחרונים לאמת ולכן מקשה הירושלמי דוקא הכא דבשעת כיבוש היתר להם אפילו קדלי דחזירי א״כ עיקר האיסור על מצת מצוה וכזה העשה דוחה א״כ הוי שפיר מצה הראויה לשבעה וא״ש :

וממילא שפיר כתבו התוספות דתרתי שמעת מיני׳, דהא קשה אמאי ששה מן החדש ולא שבעה, ליתי עשה דמצה ולידחי ל״ת דחדש, וצ״ל כתירוץ הנ״ל דהוי מצה שאינה ראויה לשבעה כיון דבשאר ימי פסח חוץ לילה הראשונה ליכא מצוה רק רשות א״כ ממילא שמעת מינה גם הדרשה מה שביעי רשות אף ששה רשות וא״ש בעזה״ת :

ג.

בבבא קמא דף ל״ו ע״ב מתקיף לה רב פפא מדרישא ברי וברי סיפא נמי ברי וברי אימא סיפא הי׳ אחד גדול וכו׳ אחד תם ואחד מועד ניזק אומר מועד הזיק והמזיק אומר לא כי אלא תם הזיק המע״ה הא לא מייתי ראיה שקיל כדאמר מזיק נימא תהוי תיובתא דרבה בר נתן דאמר טענו חטים והודה לו בשעורים פטור, אלא בברי ושמא, דקאמר ברי מאן, דקאמר שמא מאן, אי נימא דקאמר ניזק ברי וקאמר מזיק שמא לימא תהוי תיובתא דרבה בר נתן — ופירש״י ז״ל דקאמר ניזק ברי לי ואפ״ה שקיל מן התם כל שכן דהוי תיובתא דרבה בר נתן עכ״ל — ומקשים כל המפרשים מאי האי „כל שכן״ שכתב רש״י, אטו בטוען ניזק ברי ומזיק שמא, התיובתא יותר חזקה על רבה בר נתן, מבאם שניהם אומרים ברי :

ואמרתי ליישב דהנה שיטת הרי״ף ז״ל בטענו חטים והודה לו בשעורים נ״כ אם תפס התובע דמי השעורים אין מוציאין מידו. אמנם הרא״ש ז״ל הקשה עליו מדלא משני הש״ס גם כאן דמתניתין איירי כשתפס כדמשני לקמן. ותירץ הש״ך ז״ל בחו״מ סי׳ פ״ח ס״ק כ״א בתירוץ הראשון דבאמת הוי מצי הש״ס לשנויי הכי גם כאן אלא דכאן מתרץ שפיר אפילו בלא תפס וכה״ג אשכחן טובא בש״ס עכ״ל עיי״ש, והנה הטעם דמהני תפיסה כתב בקצות החושן סי׳ פ״ח סק״ט משום דהתובע הודה שאין חייב לו שעורים והנתבע הודה שחייב לו שעורים א״כ הוי תרי הודאות דסתרי אהדדי על כן אם תפס התובע אמרינן מאי חזית דאזלת בתר הודאת תובע זיל בתר הודאת נתבע ולא מפקינן מיני׳ והוי כמו תרי ותרי והיכא דקיימא ליקום עכ״ל עיי״ש — אמנם התינח כשהנתבע מודה שחייב לו שעורים שפיר מהני תפיסה מטעם הנ״ל, אבל בקאמר ניזק ברי וקאמר מזיק שמא, שכתב בשיטה מקובצת [ומובא בישועות יעקב וזו״מ סי׳ פ״ח סעיף י״ז עיי״ש] דהיינו דמזיק אומר דהוא מסופק שמא לא הזיק כלל ושמא תם הזיק אבל ע״ז ברור אצלו דמועד לא הזיק, א״כ הנתבע לא הודה לו כלל דתם הזיק, וא״כ שוב אין כאן אלא הודאת תובע שאין מגיע לו מן התם כלום וממילא לא מהני תפיסה וז״ב — וא״כ דברי רש״י ז״ל מזוקקים שבעתים, בניזק אומר ברי ומזיק אומר שמא, ואפ״ה שקיל מן התם, כל שכן דהוה תיובתא דרבה בר נתן, דבשניהם טוענים ברי ליכא תיובתא חזקה כל כך על רבה בר נתן, דבאמת הוה מצי לשנויי דמתניתין איירי בתפס וכמ״ש הש״ך הנ״ל, אבל במזיק אומר שמא ולא הודה לו כלל דתם הזיק כנ״ל, א״כ לא מהני תפיסה כלל, א״כ ממילא „כל שכן״ דהוה תיובתא דרבה בר נתן ואתי שפיר בעזהי״ת:

סליק.

שיל"ת פק"ק מ' לודאָש יום ג' לס' בדרך המלך נלך [מה הוא יתי' עושה שלום במרומיו כן וכו'] שנת עת"ר לפ"ק.

שוכ"ט לכבוד ה"ה הרב הגי' המפורסם בשער בת רבים מוכתר בכתר שם טוב. כש"ת מהו' חיים יוסף זאָננענפעלד נ"י כאור החמה, בעיר ה' שמה!

אחדשה"ט כראוי לגברא רבה דכוותי' באתי להודיעו כי מצאתי תלי"ת כדברי כתוב הדר בס' יערות דבש חלק ראשון דרשה ב' [המתחלת נעים שיר זמירות לישראל] וז"ל הטהור: אבל הענין למה אמר חכם לב יקח מצות שהכל הולכים אחר ביזה ומשה לא הלך רק עסק בעצמות יוסף ויש להבין הלא הליכה זו אחרי ביזה היה הליכה של מצוה וקיום דברי ה' שאמר דבר נא וישאלו וכו' וישראל קבלו שכר במצוה זו אבל טעם הדבר שהנה טענו על ישראל לפני אלכסנדר להשיב השאלה אשר בידם והשיבו תנו לנו שכר עבודה וזה היה הטעם באמת מהי' ליתן חלף שכר עבודה ומשה מעולם לא נשתעבד במצרים ולא אקבל שכר עבודה ולכך לא הלך לקראת ביזה עכ"ל היע"ד הנצרך לענינינו. ואומר אני שישו בני מעי דאשתכח בספרא דגברי' ולא קבל רבה המאיר לעולם כולו כוותיכו. וסר פקפקו דמר הדר"ג נ"י ע"מ שאמרתי בדרשה שלי בעיה"ק ירושלים תובב"א דכהנים וכל שבט לוי שלא נשתעבדו לא היה להם חלק ונחלה בביזת מצרים וביזת הים ופקפק הדר"ג נ"י ממאמרם ז"ל חכם לב יקח מצות וכו' אמנם הרי לעינינו דברי היע"ד הנ"ל דבאמת מה"ט לא הלך משה לקראת ביזה:

ואם ירצה הדר"ג נ"י להשיב גם דבאמת על הדרוש של היע"ד ולטעון דא"כ אין שבח למשה במה שלא נתעסק בביזה. אזי ימחול א"פ לעמוד על פרשת דרכים מבעל מל"מ זצוק"ל [סוף דרוש דרך מצרים הראשון] ובעיניו יראה דעפ"י מ"ש שם אין התחלה לפקפוקו. ומובטחני שיודה על האמת ויאמר עלי „כיון שהגיע לפרשת דרכים ניצול מכולם":

ומה שפקפק הדר"ג נ"י ע"מ שאמרתי בדרוש פלפול שלי על הויש ליישב של המהרש"א בסנהדרין י"ב ע"א בתוס' ד"ה ומפני מה וכו' ואמרתי אריכות על זה, ואמר הדר"ג נ"י כי רש"י ז"ל בד"ה ששנת בצורת וכו' כבר יישב קושי' מהרש"א במ"ש „בקראי משכחת לה" הנה אין זה חדש וכבר נדפס כן בש"ס ווילנא לסנהדרין שם בהגהות וחדושי הרש"ש ז"ל דרש"י בא ליישב בזה קושי' המהרש"א הנ"ל — אמנם זה ברור דאין זה כוונת המהרש"א באמרו „ויש ליישב" כי על תירוץ פשוט כזה לא היה מסיים

במלת ודו״ק וז״ב — וכר מן דין לענ״ד בדברי רש״י ז״ל עדיין אינו מיושב קושיי מהרש״א ז״ל דאע״ג דבקראי משכחת לה שאותה שנה שנת בצורת היתה מ״מ עדיין לא מוכח שמטעם זה לא עיברה אלישע דלעולם אימא לך דבשנת בצורת מעברין והא דלא עיברה אלישע היינו משום דשנת שביעית או מוצ״ש היתהווה פשוט ועל כן המחוור בזה מה שאמרתי אני ונדפס כבר בשמי בתל תלפיות משנת עת״ר איתע״ט בסופו עיי״ש ותמצא נחת בעוהי״ת :

ומה שאמר הדר״ג נ״י ע״מ שהארכתי לפרש הפסיקים בתהלים סי׳ פ״ז אזכיר רהב ובבל וגו׳ ולציון יאמ־ איש ואיש יולד בה וגו׳ ואמר הדר״ג נ״י דהפירוש פשוט עפ״י מה שאחז״ל כל ששמו מפורש ולא שם עירו בידוע שהוא נביא מירושלים וכבר אמרתי לו פא״פ דנם זה הוא פירוש טוב אמנם אינ׳ יודע מה חידש לנו בזה הלא פירוש ישן הוא וכבר כתוב הדר במהרש״א חידושי אגדות למגילה דף ט״ו ע״א בד״ה שמו ושם עירו וכו׳ עיין שם וימצא :

סוף דבר תלי״ת דברי יצאו כנים, ואין לפקפק עליהם אף פקפוק כל שהוא, ואם יש להדר״ג נ״י איזה טינא בלבו על שהארכתי בענין שלום העיר הקידש ירושלים תובב״א, שראוי לעשות שלום בין אנשי כולל אונגארן יצ״ו שנחלקו בעוה״ר לשני מחנות, ורבים צועקים שהממונים צריכין להתמנות עפ״י רוב דיעות של כל אנשי אונגארן יצ״ו, וגם צריכים לילך לפני בית דין צדק לפשר הצדדים ולעשות שלום בעולם הכולל הנ״ל, צר לי מאוד, אמנם אחת דברתי ולא אשנה, שיש לירושלים עיר קדשנו תובב״א לעמוד ולהתקיים על האמת ועל הדין ועל השלום, ואז מהרה יבנה בית המקדש וארמון על תלו יקום, וכאשר הארכתי והרביתי להביא ראיות לזה בדרשה שלי ממדרשים ואגדות חז״ל המדברים בזה. —

והנני חותם בשלום, ידידו המכבדו ומוקירו כערכו הרם :

גרשון הי״ק שטערן הרב דק״ק מ׳ לודאָש
והגליל יע״א.

ב"ה.

תְּפִלּוֹת לְעוֹלֵי צִיּוֹן

שֶׁבָּאוּ לְהִתְחַנֵּן אֵצֶל הַכּוֹתֶל הַמַּעֲרָבִי וּלְהִשְׁתַּטֵּחַ
על קבר רחל אמנו ועל קברי אבותינו
ואמותינו במערת המכפלה, בחדש אייר
שנת עת"ר לפ"ק.

חברתי בעזרת שוכן מעונה, בלכתנו על
הספינה ציונה.

אני הצעיר באלפי ישראל.

גרשון ה"ק שטערן

אב"ד דק"ק מאראָש־לודאָש במדינת ויעבענבירגען
יצ"ו.

תפלה אצל כותל המערבי.

אנא ד׳ אלהי ישראל יושב הכרובים רבון כל העולמים ואדוני האדונים, השליט בעליונים ובתחתונים אתה הוא שבראת ים ויבשה ארץ ושמים, וכל הברואים מידך הם חיים ואתה הוא שבחרת בארץ ישראל המקודשת מכל הארצות ואותנו בני אברהם יצחק וישראל עבדיך, קדשת מכל העמים להיות לך לעם סגולה והביאותנו אל ארצך הקדושה ותתן לנו נחלת שדה וכרם, ומה טוב ומה נעים היה שבת אחים גם יחד איש תחת גפנו ואי"ש תחת תאנתו. אך מפני חטאינו לא ארכו לנו ימי ששון ושלוה, אך מהרה גלינו מעל הארץ הטובה, חרבה עירנו ושמם בית מקדשנו ונוטל כבוד מבית חיינו, על כן ציון במר תבכה וירושלים תתן קולה: לבי לבי על שה פזורה ישראל מעי מעי על עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים, בני יעקב הנאנחים והנאנקים הנשחטים והנטבחים על קדושת שמך המיוחד.

אנא אבינו שבשמים השקיפה נא ממעון קדשיך מן השמים כי באנו מארץ רחוקה להשתחוות אל היכל קדשיך ולחבק אבני קדש ולנשק עפר ארצך הקדושה ולא חסנו על רוב התלאות ועל רוב ההוצאות במסירת הנפש עברנו ארחות ימים ובאנו למקום משכן כבודך להשמיע קול ברמה נהי בכי תמרורים על בית קדשנו ותפארתנו אשר היה לשרפת אש ועל מקום ארון וכרובים אשר באו בו פריצים והללוהו. על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים בזכרי גדולת ישראל בימי קדם בבואם אל הקדש שלש פעמים בשנה לראות ולראות את פני האדון ה׳ צבאות ועתה נפשנו יבשה אין כל אוי לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם

אנא אבינו שבשמים הבט נא וראה לדמעות עינינו אשר אשר אנו שופכים כמים מול כותל המערבי הנשאר שריד מבית מקדשך השמם חוס ורחם על ירושלים עיר קדשך ובנה אותה כימי עולם. חוס ורחם על בני עמך ישראל ישראל הנפוצים בכל ארבע כנפות הארץ ותן אותם לחן ולחסד ולרחמים בעיני מלכיהם ושריהם לעשות טובות עמהם והשפיע עליהם רב ברכות מאוצרך הטוב מן השמים ופתח למו שערי אורך ימים ושנים ושערי פרנסה טובה.

אנא אבינו ברך נא את מלכנו הזקן האדיר החסיד הטוב:

פֿערענץ יאָזשעף

הראשון

ימים על ימיו תוסיף ועוד שנים רבות יחיה ברוב אונים ואמיץ כח. אך שלום יהיה בימיו וזה שמו אשר יקראו לו עדי עד „שר שלום" ברך נא את ארצנו ארץ אונגריא, שונאיה ילבשו בושת והיא כפורחת תעלה נצה.

ולי אני עבדך בן אמתך (פב"פ) סלח נא מחל נא כפר נא להחטאים ולעונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי (בפרט בעון קרי והוצאת זרע לבטלה ר"ל) והארך נא ימי ושנותי באופן שאוכל לתקן את אשר שחתי. ובזכות הרהורי תשובה המתנוצצים בקרבי יהיה תיקון לנפשי רוחי ונשמתי ותשמע תפלתי כתפלת דוד המלך עליו השלום אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו.

חוס ורחם עלי ועל אשתי (פב"פ) ועל בני ובנותי (פב"פ) וזכני לגדל את כל יוצאי חלצי לתורה ולחופה ולמעשים טובים. ואזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות לשמה, וכשם שזכיתי לראות ירושלים בחורבנה, כך אזכה לראותה בבנינה, ועין בעין אראה בשוב ה' ציון, ונבנתה עיר על תלה, ושבו בנים לגבולם והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים בב"א כי"ר:

יהיו לרצון אמרי פינו והגיון לבנו לפניך ה' צורנו וגואלנו, אמן.

תפלה על קבר רחל.

שלום לך רחל אמנו, הצור ממנו הוצבנו ומקבת בור ממנו נוקרנו, שלום לך ולנשמתך הטהורה המתלוננת בצל שדי בין להקת נשמות קדושי עליון.

בניך דורשי שלומך שולחים לך שלום מכל אפסי ארץ, ומה מאד נכספה וגם כלתה נפשם לבוא לחסות בצל

קברך ולשפוך דמעות כמים על האי שופרא דבלי בארעא. אמנם רב מהם הדרך לא יוכלו שאתו. כי גברו המים מי הים המפרידים בינם ובינך, אבל אנחנו מארץ רחוקה באנו להשתטח על קברך אשר בו ילין גופך הטהור כלבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר. עברנו דרך ארחות ימים ומים רבים לא יכלו לכבות את האהבה אהבת בנים לאמם.

ידענו כי אם הבנים שמחה בראותה בניה באים לבקר קברה, וגם אנחנו נותנים שבח והודיה לאלקי מרום על שזכינו לכך ודמעותינו דמעות של שמחה נוזלים מן עינינו לעיניך על אשר זכינו לבוא אל קברך אשר הצבת לך פה באדמת הודש. אשרי לך ואשרי לנשמתך הטהורה ואוי נא לנו כי חטאנו וגלינו מארצנו הקדושה ואין אנו יכולים לבאו לבקרך בכל שנה ושנה ולהשתטח על קברך.

אמי, אמי, מהרי ולכי לפני כסא כבוד אבינו שבשמים שפכי כמים לבך נוכח פני ה׳ על נפש עולליך הנפוצים בכל ארבע כנפות הארץ. הלא תדע היפה בנשים כי דל כבודינו בגוים, וכבד עלינו עול הגלות המר ודם בניך נפשך בכמה מדינות כמים. עליך החובה לצעוק מרה לפני ה׳ על גורלם המר כי את: ילדתינו, ואל מי מקדושים נפנה אם לא אל רחל אמנו הקדושה והטהורה ? על כן לכי נא והתחנני לפני המלך מלכו של עולם שישבור עול הגלות מעל צוארנו ונדחי ישראל יכנס בתוככי ירושלים עיר הקודש ויבטל מעלינו כל גזירות קשות ורעות וישפיע לנו ולכל ישראל שפע ברכה ופרנסה טובה ואירך ימים ושנים עד כי יבוא שילה ולו יקהת עמים בב״א כי״ר :

יהיו לרצון אמרי פינו והגיון לבנו לפניך ה׳ צורנו וגואלנו אמן

תפלה אצל מערת המכפלה.

שלום לכם ישני חברון, צדיקים וצדקניות מצוקי ארץ ומוסדות תבל, עמודי התוך אשר עליהם נשען כל ישראל אבותינו ואמותינו אברהם יצחק ויעקב שרה רבקה ולאה, שלום לכם ולנשמותיכם הקדושות והטהורות כזוהר הרקיע מזהירות :

בלב מלא רגשי קודש באנו ממזרח וממערב מצפון ומים להשתטח על קבריכם ולהתפלל במקום הקדוש הזה בעד שלומנו ובעד שלום הבנים בנינו והצאן צאננו :

אין מליץ ואין משורר בארץ – ואף אם כשירי דוד וכשירי רבי יהודה הלוי גבהו מליצותיו – אשר יוכל לתאר בהרט אנוש רחשי נפשינו והגיון לבנו בעמדנו עלי קברות אבותינו ואמותינו הקדושים והטהורים אשר זכרם לא יסוף מפי זרעם. כל תפלה כל תחנה אשר יהיה לאיש יהודי זכות אבות ואמהות היא מזכרת. ובזכותם תעוף על פני רקיע השמים להיות בראש אלהי הצבאות עטרת תפארת. עוד באביב ילדותינו אבותינו ספרו לנו ונדעם כי אבותינו ואמותינו בעיר הקדושה חברון במערת המכפלה מנוחתם, ונשמותיהם היות הנה ובהכלי מרומים יש שכר לפעולתם ועל כן אמרנו לנפשינו אנהנו לא ננוח ולא נשקוט. לא נתן שנה לעינינו ולעפעפינו תנומה. עד נבוא אל מקדשי אל. הלא המה קברות אבותינו ואמותינו זכרם קדוש:

ועתה הנה באנו אל המקום אשר שם האמהות והאבות במנוחה שאננה המה שובבות, ובלב מר אנו קוראים אליהם. בניכם אשר גדלתם ורוממתם, אוי! למשסה ולבוזזים המה נתונים, וקול דמם הנשפך בכמה מדינות כמים צועקים אליכם מן האדמה.

אבות ואמהות למה תחשו? עורו עורו למה תישנו? מה לכם נרדמים קומו ישני מכפל לסעדנו ומכחכם שחדו בעדנו, קראו לאל המושיע, כי ממקומו מלכנו יופיע, מהרה יבנה בית המקדש הנהרס ונדש, ויעלו לציון מושיעים שמונה נסיכים ושבעה רועים. וה' אלקים בשופר יתקע והלך בסערות תימן, ואז נדחי ישראל כעב תעופנה וביונים אל ארובותיהם לארץ אבותיהם תשובינה. ואליכן שרה ורבקה ואמותינו כל הנשים העקרות בבכי ובתחנונים תבואינה, באמת באמור אתנה ידעתן כי כל אשה עקרה, תאמר קראן לי מרה כי המר שדי לי מאד, למה לי חיים למה נתנו לי זרועות ולמה נתנו לי שדים, את מי אחבק ואת מי אינק ובנים לא נתנו לי. אתנה שרה ורבקה אמותינו התפללו לאלקי מרום בעד כל רחם העצור בישראל, שיפתחו נא ציר דלתיו ובריחיו וכשם שפקד אתכן ונתן לכן ברכת שדים ורחם כן יפקוד ברחמיו ובחסדיו הגדולים כל העקרות, וכל אשה יהודית בן תהי הובקת, ומחלב שדיה אותו תהי מינקת ובפרט האשה (פב״פ):

אבותינו ואמותינו דקדושים! קשה עלינו פרידתינו מן המקום הקדוש הזה.

אשריכם נשמות קדושות שזכיתן למדרגה גבוהה מעל גבוהה, והנכן היום ככוכבי השמים לעולם ועד, מאירות ומזהירית בכל העולמות. ואוי נא לנו כי חטאנו ואין אנו יכולים לעלות מדי שנה בשנה ולהשתטח ולהתפלל על קברי אבות.

אפס כי עזה תקותנו כי אתה באהבתכם אהבת אבות לבנים תמליצו יושר בעדנו ובעד כל קהל ישראל נוכח פני השכינה הקדושה היושבת על הכסא להשפיע לנו שפע ברכה ופרנסה טובה ואורך ימים ושנות חיים טובים עד ביאת גואל צדקנו בב"א כי"ר :

יהיו לרצון אמרי פינו והגיון לבנו לפניך ה׳ צורנו וגואלינו.

אמן.

ב"ה.

געבעטע

פֿיר דיא אנדאכט אן דער וועסטליכען טעמפעלמויער

אין יערוזאלעם, זאָוויע אן דער גרופֿט ראַחעל'ס אונד

אן דער האֹהלע מכפעלא.

אין העבראֿישער שפראכע פֿערפֿאססט

פֿאָן

אָבערראבבינער ג' שטערן אין מאראָש-לודאָש

אינס דייטשע איבערזעטצט

פֿאָן

אָבערראבבינער ש' פֿישער אין קארלסבורג.

— געבעט אן דער וועסטליכען טעמפּעלמויער. —

עווינער, נאטט איזראעלס, איבער דען כערובים טהראָנענ־דער, העדר דער וועלטען, בעהערשער דער אָבערען אונד אונטע־רען ספּהאָרען, דוא ביזט עס דער לאַנד אונד מעער, הימּמעל אונר ערדע געשאַפען, דוא ביזט עס, אויס דעססען האַנד דאס לעבען עמפּפאַנגט יעדעס וועזען, אונד דוא ערוואָהלטעסט דאס לאַנד איזראעל. דאס עס נעהייליגט זייא אונטער אללען לאַנדערן, ערוואָהלטעסט אונז, דיא קינדער דיינער קנעכטע אבראהאם, איזאַק אונד איזראעל, דאכטעסט אונז צו דעם פאָלקע דיינער בעזאָנדע־רען פירזאָרגע. בראַכטעסט אונז אין דאס אונז פערהייססענע לאַנד אונד גאבסט אונז בעזיטץ אן פעלד אונד וויינבערג — אָ! וויא שאָן אונד וויא ליעבליך וואַרים, אלס דיא ברידער בייזאממען זאס־סען, איין יעדער אונטער זיינעם וויינשטאָקקע, איין יעדער אונטער זיינעם פייגענבוימע! אבער אַך, ווענן אונזערער זינדען וואָהרטען ניכט לאַננע דיא טאגע דער וואָננע אונד זעעליגקייט, נאר באלד וואורדען וויר פערבאנגט אויס יענעם קאָסטליכען לאַנדע, צער־שטאָרט וואורדע אונזערע שטאדט, פערוויסטעט אונזער היילינטהום אונר גענאָממען וואורדע דיע הערדליכקייט פאָן דער שטאָטטע אונ־זערעס וואהרען לעבענס. דארום וויינט ציאָן ביטטערליך אונד יערוזאלעם ערהעבט דיא וועהקלאגע: עס בלוטעט מיין הערץ אָב דער צערשטרייטען העערדע איזראעל, שמערצליך בעוועגט איזט מיין אינגערעס, אָב דעם איינציגען פאָלקעס, דאס דא צערשטרייעט אונד פערשפרענגט ווארד אונטער אללע נאציאָנען, אָב דער צאהל־לאָזען מאַרטירער, דיא אָהנע צוידערן איהר לעבען הינגאבען צור פערהערליכונג דיינעס היילינען נאמענס.

פאַטער אין דען האָהען! שויע הערא פאָן דיינער היילינען וואָהנשטאַטטע פאָם הימּמעל, דענן וויר קאָממען אויס פערנעם לאַנ־דע, אום אנבעטענד אונז צו ביקקען אן דער שטאַטטע דיינעס היילינען טעמפעלס אונד צו קיססען דען שטויב דיינעס היילינען לאַנדעס, וויר שייעטען וועדער דיא גראָססען מיהען, נאָך דיא גראָ־סען געלדאָפּפער, מיט נאנצער היננעבונג אונזערער זעעלע דורכ־צאָגען וויר דיא מעערעסשטראססען אונד קאָמען אן דיא היילינע וואָהנשטאַטטע דיינער הערדליכקייט, אום ביטטערע וועהקלאגע צו ערהעבען אָב אונזערעס היילינטהומס, דאס איין רויב דער פלאמ־מען ווארד, אָב דער שטאַטטע דער בונדעסלאַדע אונד דער כערו־בים דיא זיא ענטווייהענדען בארבארען צום אָפּפער געפאַללען.

הייססע טהראָנען ענטשטראָמען מיינע אויגען, אינדעם איך דא דיא טאגע דער פאָרצייט רענקע, אלס איזראעל דריימאל דעס יאהרעס אין דאס היילינטהום קאַם, צו ערשיינען פאָר דיינעם אנגעזיכטע, הערר צבָאות, אונד נון פערשמאכטעט אונזערע זעעלע, אין ערמאנגלונג אלל דעססען, וואס זיא צו ערפרישען פערמאָכטע. וועהע איזט דעם פאטער צו מוטהע, דער זיינע קינדער פערבאננען מוסס, אונד וועהע דען קינדערן, דיא פערבאננט ווערדען פאָן דען טישע איהרעס פאטערס.

אָ, פאטער אין דען האָהען, שויע הערראב אונד אכטע אויף דיא טהראָנען, דיא אונזערען אויגען ענטשטראָמען אנגעזיכטס דער וועסטליכען מויער, דיא אלס רעסט איבריג נעבליעבען פאָן דיינעם היילינטהום, דאס צו שוטט אונד אשע געוואָרדען.

שאָנע אונד ערבארמע דיך ציאָנס, ערבארמע דיך דיינער היילינען שטאדט ירושלים, אונד ערבויע זיא וויא אין דען טאגען דער פאָרצייט, ערבארמע דיך דיינעס פאָלקעס איזראעל, דאס צערשטרייעט איזט נאך אללען ריכטוננען דער ווינדראָזע. לאססע דיא נאכקאָממען דיינער ליעבלינגע, דער ערצפאָטער, הולד אונד וואָהלוואָללען פינדען אין דען אויגען איהרער קאָניגע אונד פירסטען, דאס זיא איהנען גוטעס ערווייזען מאָגען, נעוואָהרע איהנען רייכע זעגנוננען אוים דיינער היממלישען שאטצקאממער, נעוואָהרע איהנען לאנגע לעבענסדויער, אונד דעם זעגענספיללע אים נאהרונגסערווערב.

נאטט איזראעלס! זעגנע אונזערען געליעבטען נרייזען קאָניג „פראַנץ יאָזעף I.“ מעהרע זיינע לעבענסטאגע, ערהאלטע אונז נאָך פיעלע יאהרע דען גוטען אונד וויזען הערשער דען דיא נאנצע וועלט אלס פריעדענספירסטען פרייזט.

זעגנע אונזער טהייערעס אונגארישעס פאטערלאנד, האלטע פערן פאָן דעמזעלבען יעדעס איננעמאך, בעוואהרע איהם אללע צייט דען פריעדען, אונד ניב איהן דיינער הולד אונד נגאדע, דאס עס אונטער דיססען זעגנינגען איממערדאר בליהע אונד נעדייהליך זיך ענטפאלטע!

אונד מיר דיינעם קנעכטע נ׳. דעם זאָהנע דיינער מאגד נ׳. פערצייהע דיא זינדען אונד פערנעהוננען, דערען איך מיך שולדינ מאכטע, אונד נעבסט דער פערלאָנגערונג מיינער לעבענסצייט געוואָהרע מיר דיא וויללענסקראפט דאס איך דיעזעלבע צום גוטען ניטצע אונד וויעדער גוטמאכע וואס נוט צומאכען איזט.

דיא בוססע געדאנקען, דיא מיין אינגע־עס בעוועגען, מאָגען מיינער זעעלע צום היילע דיענען אים זיננע דעם דאווידישען געבעטעס: איינעס איזט עס וואָנאך איך בעזאָנדערעס פערלאנגען הא־

בע, דאס עס מיר פֿע־גאַננט זייא צו ווילען אים הויזע גאָטטעס אללע טאגע מיינעס לעבענס, דאסס עס מיר פֿערגאַננט זייא, צושויען דיע הולד גאָטטעס, אינדעם איך אויפֿזוכע יינע היילינע טעמפעלהאללען!

ערווייזע נגאדע מיר אונד מיינער גאטטין [נ׳ טאָכטער דעם נ׳] אונד מיינען זאָהנען אונד טאָכטערן, ערווייזע מיר דיא גונסט, דאס איך זיא מיט דיינעם ביישטאנד ערציעהע צור תורה, צור חופה, אונד צו מעשים טובים, דאס עס מיר פֿערגאַננט זייא, צו זעהען, וויא קינדער אונד קינדעסקינדער זיך הינגעבען דער פֿאָרשונג אין דיינער היילינען לעהרע אונד דער ערפֿיללונג דיינער היילינען געבאָטע.

אונד גלייכוויא עס מיר פֿערגאַננט וואר, צו זעהען ירושלים אין זיינעם רואין, זאָ מאַגע עס מיר פֿערגאַננט זיין, עס צו זעהען אין זיינער נייען ערשטעהונג, צור צייט, דא דוא, אָ הערר, צורי־קקעהרסט נאך ציאָן אונד דיא שטאדט וויעדער ערבויט ווירד אין פראכט אונד הערר‏ליכקייט. דא צוריקקעהרען דיינע קינדער אין איהר געביעט, אונד אין פֿריעדען אונד איינטראכט זיך איהנען אנ־שליעססען דיא פֿאָלקער דער ערדע, אום אנבעטענד ניעדערצוקניעען פֿאָר דיר, אָ גאטט, אויף דיינעם היילינען בערגע אין ירושלים. אמן.

— געבעט אן דער גרופֿט ראַחעלס. —

עמפֿפאַנגע אונזערען גרוסס, אָ ראחעל, מוטטער אונזערעס שטאממעס. פֿעלז, אוים דעם וויר געמייסעלט וואורדען! הייל דיינער ריינען זעעלע, דיא אים שאטטען דעס אללמאַכטיגען וויילט!

דיינע קינדער, דיא אויס אללען וועלטגעגענדען היערהער קאַמען, ענטביעטען דיר איהרען גרוסס.

אַך, וויא לאנגע שאָן זעהנטען זיא זיך דאנאך, צו שטעהען אים שאטטען דיעזער גרופֿט, איהרע טהראַנען צו פֿע־גיעססען אן דעם גראַ־בעסהינעל, דער דען הערר‏ליכען אורשפרונג איהרעס שטאממעס דעקקט.

אללייך צו גראָסס איזט דיא ענטפֿערנונג, דענן מעערעסוויי־טען זינד עס, דיא טרעננענד צווישען דיר אונד איהנען שטעהען.

גלייכוואָהל קאַמען וויר נון אויס פֿערנעם לאנדע הער, אום אונס ניעדער צו ווערפֿען אן דיעזער היילינען גרופֿט, דיא דיינע ריינען אירדישען רעסטע בירגט. וויר דורכצאָגען מעערעס־שטראס־סען, דענן זעלבסט מאַכטיגע וואססערפֿלוטהען פֿערמאַגען ניכט צו לאָשען דיא גלוטה דער ליעבע, דיא אים הערצען דער קינדער פֿיר איהרע מוטטער לעבט.

וויר וויססען דאס זיך איינע מוטטער פֿרייעט, ווענן איהרע

קינדער איהרע גראבשטאטטע אויפזוכען, אייך צאללען וויר דאנק אונד פרייז דעם אללגיטינען פאטער אין דען האהען, דאסס אונס דיעם פערגאנט איזט, יא טהראנען, פריידענטהראנען ענטשטראמען דאראב אונזערען אויגען, דאס עס אונז פערגאנט איזט, דיינע גראבעסשטאטטע צו נאהען, דיא היער אויף היילגעם באדען דיר בערייטעט וואַרד.

הייל דיר! הייל דיינער ריינען זעעלע! וועהע אבער אונז, דאסס וויר געזונדיגט אונד דעסהאלב פערבאננט וואורדען אוים אונזערעם היילינען לאנדע, זאָ דאסס עס אונז ניכט מאגליך, אפטער דיא פיעטאטס — אונד ליעבעספפליכט דיעזעס בעזוכעס צו ערפיללען, אום אונז ניעדער צו ווערפען אן דיינער גרופט.

מוטטער, אָ מוטטער! איילע פאָר דען טהראָן דעם פאטערס אין דען האהען!

ניססע אוים דיין הערץ פאָר דעם אנגעזיכטע גאָטטעס אָב דיינער קינדער, דיא צערשטרייעט זינד נאך אללען וועלטגעגענדען.

איזט׳ס דיר דאך בעקאננט, אָ הערר׳ליכסטע דער פרויען, וויא טיעף געזונקען אונזערע עהרע אונטער דען פאלקערן, וויא שווער אויף אונז לאסטעט דאס יאָך דעם עקסילס, וויא אָפט אין זאָ מאנכען לאנדערן דאס בלוט דיינער קינדער איזט פערגאָססען וואָרדען, אונד געוויסס ערהעבסט דוא אייך ביטטערע איבער דאס ביטטערע לאָז דיינער קינדער. דא דוא נון אונזערע מוטטער, אן ווען זאָנסט קאנגטען וויר אונז ווענדען, ווענן ניכט אן דיך אָ היילינע. זאָ געהע דענן הין אונד פלעהע צו דעם וועלטענקאניג דאסס ער ברעכע דאס יאָך, דאס אונזערען נאקקען ניעדערביינגט, דאסס ער זאממעלע דיא צערשטרייטען איזראעלס אונד אין יערוזאלעמס מיטטע זיא פעראייניגע, דאסס ער אויפהעבע אללע באזען פערהאנגניססע אונד אונס אונד גאנץ איזראעל צו זוענדען דעם זעגענס פיללע, אונז געוואהרע רייכען נאהרונגס־ערווערב אונד לאנגע לעבענסדויער, אונד הערבייא פיהרע דיא צייט, אין דער צו שילאָה דער פערהייססענע ערלאזער ערשיינט אונד פאלקערשאארען איהם דארבריננען איהרע הולדיגונג אמן.

— געבעט אן דער האהלע מאכפעלא. —

הייל אייך, אָ שלוממערנדע צו העבראָן, היילינע דער מענשהייט, גרונדפעסטען דעם וועלטאללס, שטיטצענדע גראניטזייילען דעם הויזעס איזראעל! הייל אייך אָ פאטער: אבראהאם, איזאק אונד יאקאב! הייל אייך אָ מיטטער: סאראה, רעבעקקא אונד לעא! הייל אייערן לויטערען, היילינען זעעלען, דיא היממלישען ליכטגלאנץ פערלייהען איירעם פערקלאטען לעבענסבילדע.

מיט איינעם הערצען פֿאָלל הייליגער עמפפֿינדונגען קאַמען וויר פֿאָן אָסט אונד וועסט, פֿאָן זיד אונד נאָרד, אום אונז ניע־דער צו ווערפֿען אן איירער גראבשטאַטטע, צו בעטען אן דיעזעם הייליגען אָרטע פֿיר אונזער אונד אונזערער קינדער וואָהל.

זייא עס פאָעט זייא עס זאַנגער — גליכען אויך זיינע גע־זאַנגע דען פּזאלמען דאווידים, דען הערצערהעבענדען טאָנען, דיא ער מיט מייסטערהאנד דען זאיטען זיינער הארפֿע ענטלאָקקטע, אָדער גליכען זיא יענען ערגרייפֿענדען ליעדערן, אין וועלכע דער גראָססע דיכטערקאָניג איזראעלס, ראבי יעהודא האַלעווי, זיין גאנ־צעס הערץ היניין געגאָססען ניכט פֿערמאָכטע ער ענטשפרעכענדען אויסדרוק צו פֿערלייהען דען עמפפֿינדונגען אונזערער זעעלע, דען געדאנקען אונד געפֿיהלען, דיא אונזער אינגערעס ערציטטערן לאַס־סען, אינדעם וויר היער, אן דען גראב־שטאַטטען אונזערער הייליגען ערצפֿאַטער אונד ערצמיטטער שטעהען, דערען אנדענקען אוים דעם הערצען אונד אוים דעם מונדע איהרער נאכקאָממען ניע אונד נימּמער ווייכען ווירד אין עווינקייט.

וועלכ׳ יידישעם געבעט ווייזט ניכט אויף דאס פֿערדיענסט דער ערצפֿאַטער אונד ערצמיטטער הין; דיעזעס פֿערדיענסט איזט עס, דאס אונזערער אנדאכט שווינגען פֿערלייהט, מיט דענען זיך אונזער הערץ צום הימּמעל ערהעבט אונד אום גאָטטעס גנאדעפֿלעהט.

נאָך אין אונזערער קינדהייט וואיד עס אונז געלעהרט, דאסס אין דער הייליגען שטאדט העבראָן, אין דער האַהלע מאכפעלא דיא רוהע־שטאַטטע אונזערער שטאממפֿאַטער אונד שטאממיטטער זייא.

דארום שפראכען וויר: ניכט וואָללען וויר אונז ראסט אונד רוהע, ניכט שלוממער אונזערעם אויגע גאָננען, ביז עס אונז געלינגט אן דיעזע הייליגע שטאַטטע, דיא גרופֿט אונזערער אין גאָטט רו־הענדען פֿאַטער אונד מיטטער צו געלאנגען.

אונד נון, דא עס מיט גאָטטעסהילפֿע אונדביישטאנד אונז פֿערגאַננט איזט, היער, אין דער רוהע־שטאַטטע אונזערער הייליגען שטאממפֿאַטער אונד שטאממיטטער צו ערשיינען, רופֿען וויר פֿאָר אללעם ערגריפֿענן הערצענס איהנען צו: אָ פֿאַטער אונד מיט־טער! פֿיעלע איירער קינדער, דיא איירעם שטאממע ענטשפראָס־סען, זינד פרייזגעגעבען דען אונבילדען אונד ווידערוואַרטיגקייטען דעם עקסילס, זיא אוים מאנכען לאַנדערן דרינגט זעלבסט דער וועה־רוף דעם אוים דער ערדע אויפֿשרייענדען בלוטעם איירער קינ־דער צו אייך: ווארום שווייגט איהר, אָ פֿאַטער אונד מיטטער! ערוואכעט, ערוואכעט! ווארום שלאפֿעט איהר? ערהעבעט אייך,

שלוממערגדע צו מאכפעלא, איילעט אונז צו הילפע ! רופעט צו
נאָטט, דעם אלל־ערבא־מענדען, דאסס ער פאָן זיינער היילינען
וואָהנשטאטטע אין דען האהען אונז ערשט־אהלען לאססע דאס
ליכט זייגער היממלישען נגאדע, דאסס אין נאהער צוקונפט ער־
בויט ווערדע זיין צערשטארטעס אינד פערוויסטעטעס היילינטהום
דאסס דיא זיינע הילפע בריננענדען הימעלסבאָטען זיעגרייך איינ־
ציעהען אונד אונטער דען יובעלטאנען דער פרייזנעזאנגע היימ־
קעהרען מאגען דיא פערשטאָססענען איזראעלס אין דאס לאנד
איהרער פאטער !

אונד אן אייך, אָ מיטטער, סאראה אונד רעבעקא, ווענדען
זיך אינס־בעזאָנדערע יענע איירער טאכטער, בייא דענען אייער
אורשפריגגליכעס לאָז זיך וויעדערהאָלטע, יענע גאטטינען אין איז־
ראעל, דענען ביוהער דער קינדערזענען פערזאנט געבליעבען. אָ
פלעהעט פיר זיא, (אינסבעזאָנדע־ע פיר נ׳ טאָכטער דעם ג׳) צום
אללפאטער, דאסס ער, וויא איינסט אייך, זאָ אויך איהנען זיינע
בעזאָנדערע הולד אונד גנאדע צו ווענדע, דאס פערלאננען איהרעס
הערצענס בעפריעדינע, זיא בעגליקקע מיט דעם בעזעליגענדען געפיהל
דער מוטטערפריידע ! אָ, פאטער אונד מיטטער ! שווער פאללט
אונז דאס שיידען פאָן דיעזער היילינען שטאטטע.

הייל אייך ! איירע יעעלען לאַבען זיך אן דעם וואָננענקיוועלל
דער היממלישען גנאדע אין יענער ליכטען היממעלספהארע, דיא
בעשטיממט איזט פיר דיא היילינען, דיא ליעבלינגע דעם הערדן צְבָאוֹת.

אבער וועהע איזט אונז. דאסס וויר נעזינדיגט אונד דאהער
ניכט אלליאהרליך היערהער צו וואללען פערמאגען, אום אן איירען
רוהעשטאטטען אין אנדאכט אינז ניעדער צו ווערפען אונד אונזערע
אינברינגסטינען נעבעטע צום אללפאטער עמפאָר צו זענדען.

אינדעססען איזט צופערזיכטליך אינזערע האָפפנונג, דאסס איהר
מיט דער ליעבע, דיא עלטערן פיר איהרע קינדער הענען, פיר אונז
אונד דיא גאנצע נעמיינדע איזראעל ווארמע פירשפרעכער זיין ווערדעט
אן גאָטטעס טראָן דאסס ער דעם זענענס פיללע, רייכען נאהרונגס־
ערווערב אונד לאנגע לעבענסדויער אונז געווארע, אונד אין נאהער
צוקונפט הערבייא פיהרע דיא צייט. דא, מיט דער בעגליקקענדען
הימעלסבאָטשאפט ערשיינט דער ערלאזער, דען ער דורך דען
מונד זיינער פראָפהעטען זיינעם פאָלקע דען איירעם גאָטטנעזעג־
נעטען שטאממע ענטשפראָססענען קינדערן פערהייססען. — אמן.

ב״ה.

די קאֿניגסקראָנע.

ענטהאֿלט איינע פֿעסטרעדע, געהאלטען אין דער
היעזיגען סינאגאָגע, אם 8־טען יוני 1892 נאך
בירגערליכער צייטרעכנונג, געלעגענטליך דעם 25
יאֿהריגען קראֿנונגס־יובילעאומ׳ס זיינער מאיעסטאֿט
אונזערעס גלאָררייכען הערשערס

„פֿראַנץ יאָזעף דער ערסטע״

קאֿניג פֿאָן אונגארן ירום הודו.

פֿאָן

ג׳ שטערן

אָבערראבבינער

אין מאראָש־לודאָש זיעבענבירגען.

געעהרטע פֿעסטפֿערזאממלונג!

וויר האבען אונז הייטע אין דען געווייהטען רייִמען דיעזעס גאָטטעסהויזעס פֿערזאממעלט, אום אונזערעם גלאָררייכען קאָניג אונד הייסגעליעבטען לאַנדעספֿאטער, פֿערענץ יאָזשעף הראשון ירום הודו, אם 25 טען יאהרעסטאגע זיינער קראָנונג צום קאָניג פֿאָן אונגארן, אונזערע טיעפֿסטע הולדיגונג דארצובריגגען, אונד איהם דען אויפֿריכטיגען טריבוט איננינגער פֿערעהרונג אונד אונאויסלאָשליכער ליעבע צו צאָללען. „איין" געפֿיהל דורכצוקקט הייטע דיע הערצען אללער אונגארען, „איינע" עמפּפֿינדונג בעזעעלט הייטע אללע אונ־טערטהאנען זיינער מאיעסטאָט. אללעם רופֿט אויס טיעפֿסטער זעעלע, עס לעבע דער קאָניג! אללעס ווינשט פֿאָן טיעפֿסטעם הערצען, גאָטט זעגנע זיין געקראָנטעס הויפּט! גאָטט ערהאלטע איהם נאָך לאַנגע! גאָטט בעשיטצע אונד בעשירמע איהם ביז אין עווינקייט!

אויך וויר אנהאָנגער דער יידישען קאָנפֿעססיאָן, נעהמען לעבהאפֿטען אנטהייל אן דיעזעס [illegible]עספּעסטע, אונד רופֿען אללע בעגייסטערט אויס „יחי אדונינו המלך לעולם"!

אום אבער דיעזעס פֿעסט געביהרענד צו ווירדיגען, אום דיעזע פֿייער ווירדיג צו בעגעהן, פֿיהלע איך מיך פֿעראנלאסט, דורך ערקלערונג איינינגער שטעללען דער הייליגען שריפֿט, איין טרייעס בילד פֿאָן דער ווייזען רעגיערונג, אונד פֿאָן דען הערליכען אונד ערהאבענען הערשערטוגענדען זיינער מאיעסטאָט צו ענטוויקקעלן.

עס הייסט אין תהלים קאפּיטעל 45. „רחש לבי דבר טוב" אויפֿוואללט מיין הערץ אין שאָנער רעדע „אומר אני מעשי למלך" איך ווייהע מיינע וואָרטע דעם קאָניג „לשוני עט סופר מהיר" מיינע צונגע איזט דער גריפֿפֿעל איינעס געאיבטען שרייבערס „יפיפית מבני אדם" שאָנער ביזט דוא אלס אנדערע מענשענקינדער — „חן הוצק בשפתותיך" אנמוטה איזט אויסגעגאָססען איבער דיינע ליפּפּען „על כן ברכך אלקים לעולם" דארום זעגנעטע דיך גאָטט עווינגליך — או׳ ז׳ וו׳ — חציך שנונים" דיינע פֿפֿיילע זינד געשערפֿט „עמים תחתיך יפלו" פֿאָלקער שטירצען אונטער דיר הין „בלב אויבי המלך" דענן זיא פֿאללען דען פֿיינדען דעם קאָניגס אינס הערץ „כסאך אלקים עולם ועד" דיין גאָטטעסטהראָן דויערט איממער אונד עוויג „שבט מישור שבט מלכותך" איין גערעכטעס צעפּטער איזט דאס צעפּטער דיינעס קאָניגטהומס „אהבת צדק ותשנא רשע" דוא ליעבטעסט גערעכטיגקייט אונד האססעסט פֿרעפֿעל „על כן משחך

אלקים אלקיך שמן ששון מחבריך״. דארום זאלבטע דיך גאָטט דיין גאָטט מיט וואָננע אהל פאָר דיינען גענאָססען.

פערנער הייסט עס אין ישעיה קאפיטעל 33 „מלך בפיו תחזינה עיניך״ דען קאָניג אין זיינער שאָנהייט שויען דיינע אויגען „תראינה ארץ מרחקים״ זיע זעהען פערנעס לאנד — דיעזער פסוק איזט איבערזעטצט שוויעריג אונד בעדארף איינער גענויען ערקלערונג.

עס זייא מיר נאָך ערלויבט, איינינע פסוקים אויס תהלים קאפיטעל 89 צו ציטירען, דאָרט פינדען וויר: „אחת נשבעתי בקדשי״ איינס האבע איך געשוואָרען אין מיינעם הייליגטהומע „אם לדוד אכזב״ זאָ איך דעם דוד ליגע „זרעו לעולם יהיה״ זיין זאהמע ווירד עוויג בעשטעהען „וכסאו כשמש נגדי״ זיין טהראָן וויא דיע זאָננע פאָר מיינעם אויגען „כירח יכון עולם״ וויא דער מאָנד ווירד ער בעפעסטיגט זיין עוויגליך.

היער מוסס זיך איין יעדער פראגען: ווארום ווירד דער טהראָן דודים גראדע וויע זאָננע אונד מאָנד עוויגליך בעשטעהען ניבט עס דענן אויסער זאָננע אונד מאָנד ניכט נאָך פיעלע אנדערע עוויג בעשטעהענדע דינגע אין דער וועלט?

אבער דיעזער פסוק האט איינען גאנץ אנדערען זינן, אונד צוואר:

אלס שלמה המלך עליו השלום דען טהראָן זיינעם פאטערס בעשטיעג הייסט עס: „וישב שלמה על כסא ה׳ למלך״ אונד שלמה זאָס אויף דעם טהראָנע גאָטטעס אלס קאָניג „תחת דוד אביו״ אן דער שטעללע דודים זיינעם פאטערס „ויצלח, וישמעו אליו כל ישראל״ אונד ער בעגליקקטע אונד עס געהאָרכטע איהם גאנץ איזראעל — היער בעמערקען אונזערע ווייזען „וכי אפשר לבו״ד לישב על כסא ד׳ אותו שכתיב ביה וכורסיה שביבין די נור״? קאנן דענן איין מענש אויס בלוט אונד פלייש זיטצען אויף דען גאָטטעסטהראָן, פאָן וועלכעם עס הייסט: אונד זיין טהראָן איזט פונקעלנדעס פייער? „אלא מה כסא ה׳ שולט מסוף העולם ועד סופו אף שלמה שליט מסוף העולם ועד סופו״ זאָ וויא גאָטטעס טהראָן רייכט איבער דער גאנצען וועלט, זאָ האט אויך שלמה רעגיערט איבער דער גאנצען וועלט. דיא וואָרטע אונזערער ווייזען זינד הייליג, אונד פערן זייא עס פאָן מיר אן איהרע וואָרטע צו ריטטעלן, אבער אים זיננע דעס „שבעים פנים לתורה״ זייא עס מיר געשטאטטעט דען אויסדרוקק „כסא ה׳״ אין אנדערעם זיננע צו ערקלאָרען.

בעקאננטליך גיבט עס 2 פערשיעדענע רעגיערונגס סיסטעמע מיט דענען פירסטען אונד קאָניגע איבער לאָנדער אונד קאָנינרייכע

רעגירען, נאַמליך: דאס אויטאָקראטישע אונד קאָנשטיטוציאָנעללע סיסטעם. צווישען דיעזע 2 סיסטעמע הערשט איין ריעזענגראָסער אונטערשיעד. אונד צוואר: איין אויטאָקראטישער הערשער אונטערדריקקט דען פאָלקסווילּלען, בעשראַנקט דיע פאָלקספרייהייט. דאס פאָלק אונטערליעגט זיינער לוינע, זיינער אייזערנען געוואלט. ער בעטראכטעט דאס פאָלק אלס שקלאַפען, אונד קיממערט זיך גאר ניכט דארום, אָב דיעזעס מיט זיינער רעגיערונג, מיט זייגען געזעטצען אונד פעראָרדנונגען, מיט זיינען אוקאזען אונד בעפעהלען, צופריעדען איזט אָדער ניכט. ער בעפיעהלט אונד דאס פאָלק מוסס בלינדלינגס געהאָרכען — הינגעגען, איין קאָנשטיטוציאָנעללער קאַניג, דיעזער, טהיילט גראָסמיטהיג דיע רעגיערונג מיט זיינעם פאָלקע. אונטער זיינעם צעפטער געניעסט דאס פאָלק דיא זעגנונגען דער פרייהייט. אונטער זיינער רעגיערונג בעזיטצט דאס פאָלק פאָללע ווילּלענספרייהייט. עס קאנן זיינען ווילּלען אָפפען אייסערן, אינד עס שיקקט זיינע פערטרעטער אין דאס פארלאמענט, וואָ זיא אלס פאָלקספערטרעטער געזעטצע ישאַפפען, וועלכע דאנן דער קאַניג זאנקציאָנירט, אונד איהנען געזעטצעסקראַפט פערלייהט.

דער אויטאָקראטישע קאַניג איזט אלזאָ איין זעלבסטהערשער דער ניעמאנדען נעבען זיך דולדעט. איין זאָלכער הערשער גלייכט געוויססערמאסען דער „זאָננע" וועלכע "אלליין" דען האָריצאָנט בעהערשט.

הינגעגען אבער, איין קאָנשטיטוציאָנעללער מאָנארך, וועלכער מיט דעם פאָלקע צוזאממען רעגיערט, דער גלייכט געוויססערמאסען דעם מאָנדע, דער מיט דען צאהללאָזען שטערנען צוזאממען, דען האָריצאָנט בעהערשט.

נאָך איינען אונטערשיעד גיבט עס, צווישען דיעזען קאַניגען, אונד צוואר: איין אויטאָקראטישער, מיט אייזערנער געוואלט רעגיערענדער קאַניג, וועלכער דען פאָלקסווילּלען געוואלטזאם אונטערדריקקט, דער מוסס פאָן זיינען סאָלדאטען אימּמער וויא איין קינד געהיטעט אונד איבערוואכט ווערדען. דענן דאס פאָלק איזט איהם געהאַססיג אונד טראכטעט אימּמער נאך זיינעם לעבען — הינגעגען אבער, איין קאָנשטיטוציאָנעללער קאַניג, דער זיינע פאָלקער אלס קינדער בעטראכטעט, אונד אללע זיינע אונטערטהאנען, אָהנע אונטערשיעד דער קאָנפעססיאָן, אן זיין האָהעס פאטערהערץ דריקקט — איין זאָלכער הערישער, דער זיינעם פאָלקע מיט אינענדליכער ליעבע צוגעטהאן איזט, בעדארף קיינער וואכע — איין זאָלכער קאַניג, האט ניכטס צו פירכטען, אונד קאנן זיך איבעראלל פרייא בעוועגען

דענן אן איהם בעוואָהרט זיך פֿאָלקאָממען דער שפרוך דעם ווייזען קאָניגס שלמה אין משלי „חסד ואמת יצרו מלך וסָעַד בחסד כסאו“ ליעבע אונד טרייע בעוואכען דען קאָניג, אונד ער שטיצט דורך ליעבע זיינען טהראָן.

דאס שיינט אויך דער זינן צו זיין, אין דען פסוק אין קהלת קאפיטעל 10 „אי לך ארץ שמלכך נָעַר, אשרך ארץ שמלכך בן חורים“ וועהע דיר לאנד דאסס דיין קאָניג איין קינד, הייל דיר לאנד דאסס דיין קאָניג איין פרייהערר. אייגענטליך זאָללטע עס דאָך היער הייסען „אשרך ארץ שמלכך זקן“ אים נעגענזאטצע צו „אי לך ארץ שמלכך נער. אבער דער זינן קאנן פֿאָלגענדער זיין: „אי לך ארץ“ וויא וועהע מוסס דיר, לאנד, זיין, וויע שווער מוסס דער דרוקק זיין, דאס אויף דיך לאסטעט „שמלכך נער“ וועננ דיין קאָניג גלייך איינעם קינדע נעהיטעט אונד איבערוואכט ווערדען מוסס, דאסס ער דער פֿאָלקסוואוטה ניכט צום אָפפֿער פֿאללען זאָלל. הינגעגען אבער „אשרך ארץ שמלכך בן חורים“ וויא הייל איזט דיר, לאנד, דאסס דיין קאָניג ניכטס צו פֿירכטען האט, אונד זיך איבעראלל „פֿרייא“ בעוועגען קאנן, דענן דאס ליעפֿערט אללער וועלט דען בעוויז, דאסס ער זיין פֿאָלק פֿאָטערליך בעהאנדעלט, דאסס ער בעשטרעבט איזט דאס וואָהל זיינעס פֿאָלקעס צו פֿאָרדערן, אונד איממער דיע בעגליקקונג זיינער פֿאָלקער אם הערצען טראָגט.

וועלכעס פֿאָן דיע ביידען רעגיערונגססיסטעמע, דאס בעססערע איזט, דאס קאָננען וויר אויך, פֿאָם קאָניג אללער קאָניגע, פֿאָן גאָטט לערנען, דער דא בייא דער אורשאָפפֿונג דעם מענשענס, אין זיינער בעשיידענהייט, נעשה אדם, געשפראָכען האט, „ודרוך שאָן רש“י זאגט: גאָטט האט אונז דאמיט לעהרען וואָללען „דרך א״ץ ומדת ענוה“ זיטטע אונד בעשיידענהייט „שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן“ דאסס זיך דער גראָסע מאנן מיט דעם קליינען בעראטהשלאגען זאָלל. דארום האט גאָטט בייא דער שאָפפֿונג דעם מענשענס דיע ענגעלן צו ראַטהע געצאָגען, אונד ניכט „אעשה אדם“ איך וויללל איינען מענשען ערשאַפֿפֿען, זאָנדערן „נעשה אדם“ געזאגט, דאס הייסט זאָפֿיעל: איך וויללל איינען מענשען בילדען, מיט דער בעדינגונג, וועננ איהר ענגעל מיר היעצו איירע צושטיממונג ערטהיילעט. אונד זאָ פֿינדען וויר אויך אין עמוס קאפיטעל 3 „כי לא יעשה ה׳ אלקים דבר כי אם גָלָה סודו אל עבדיו הנביאים“ דענן גאָטט טהוט קיינע זאכע, ביז ער ניכט פֿריהער זיינען ראַטהשלוסס אָפֿפֿענבארט, אונד איהן דען פראָפֿעטען זיינען דיענערן צור איבערפריפֿונג פֿאָרלעגט — אלזאָ זעהען וויר, דאסס גאָטט ניכט אלס שטאָל-

צער זעלבסטהערשער, זאָנדערן נאַך קאָנשטיטוציאָנעללעם סיסטעמע, דיע וועלט רעגיערט — אונד נאַך דעם מוסטער היממלישער וועלט־הערשאַפט, מוסס אויך דיע אירדישע הערשאַפט איינגעריכטעט זיין, וויע עס שאָן אונזערע ווייזען זאגען: „מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע״ דיע אירדישע מאיעסטאט זאָלל דער הימלישען אהנליך זיין.

אונד דאס איזט עס, וואס דיא היילינע שריפט אונז בעריכ־טעט „וישב שלמה על כסא ה׳ למלך״ אונד שלמה זאַסס אויף דעם „טהראָנע גאָטטעס״ אלס קאָניג, ד׳ ה׳ זאָ וויע גאָטטעס טהראָן אונד גאָטטעסרעגיערונג אויף קאָנשטיטוציאָנעללער באזיס בערוהט, זאָ וואר אויך שלמה׳ס טהראָן נעגרינדעט, אונד דארום בעגליקקטע ער אונד עס געהאָרכטע אידם „גאנץ״ ישראל, דענן איינעם זאָלכען קאָניגע ברינגען אללע פאָלקסשיכטען, ליעבע אונד אונבעדינגטען געהאָרזאם ענטגעגען.

אונד דאס איזט אויך דער זינן אין דער ערוואהנטען שטעל־לע אין תהלים קאפיטעל 89. „אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב״, „זרעו לעולם יהיה״ זיין זאמע ווירד עווינגליך בעשטעהען — „וכסאו כשמש״ ווירד אבער זיין טהראָן דער „זאָננע״ גלייכען, ד׳ ה׳ ער ווירד זעלבסטהערשער זיין, גלייך דער זאָננע דיא „אלליין״ דען האָריצאָנט בעהעררשט — „נגדי״ — זאָ איסט ער נעגען מיך, האנדעלט אלזאָ געגען מיינען ווילללען, דענן איך בילליגע ניכט דאס זעלבסטהעררשערטהום — „כירח״ — ווירד ער אבער גלייך דעם מאָנדע דער זיינע הערשאפט מיט דען שטערנען טהיילט, זיינע רעגיערונגסגעוואלט מיט דעם פאָלקע טהיילען, זיינע העררשאפט מיט דעם פאָלקסוויללען צו פעראייניגען וויססען — דאנן „יכון עולם״ — ווירד זיין טהראָן עווינגליך בעשטעהען.

אין דיעזעם זינגע, רופען וויר, מיינע פערעהרטען! אונזערעם קאָנינע צו: „יפיפית מבני אדם״ דוא ראגסט אין דיינעם גלאנ־צע איבער אנדערען מענשענקינדערן עמפאָר, דוא האסט דיא קאָניגליכע מאכט, דיא קאָניגליכע געוואלט אין האנדען — אבער אויך אנמוטה אונד גונסט איסט אויסגעגאָססען איבער דיינע ליפפען „חן הוצק בשפתותיך״ דוא האסט דיר אויך דיע פאָלקסגונסט אין האָהעם מאאסע ערוואָרבען „על כן ברכך אלקים לעולם״ דארום זעגנעטע דיך אויך „גאטט״ עווינגליך, דענן כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו״ אן וועם דיע מענשען וואָהלגעפאל־לען פינדען, אן דעם פינדעט אויך גאָטט וואָהלגעפאללען.

מאַכטעסט דוא אבער אבסאָלוט אונד אייטאָקראטיש רעגיערען „חציך שנונים" דיינע פפיילע וואַרען געשאַרפט „עמים תחתיך יפלו" פאָלקער מאַכטען אונטער דיינעם דרוקקע שמאכטען, דאנן וואַרען זיע „אייסערליך" וואָהל פריינדע דעם קאָנינס, אבער — „בלב" — אים הערצען, וואַרען זיא — „אויבי המלך" — פערשוואָרענע פיינ־דע דעם קאָנינס, אונד דיין טהראָן מיססטע אין פאָלגע דער צייט ריקקהאלטסלאָז צוזאממענשטירצען.

זאָ אבער, נאכדעם — „כסאך אלקים" — דוא דיינען טהראָן וויא נאטטעסטהראָן, אויף קאָנסטיטוציאָנעללער באזיס נעגרינדעט האסט — „עולם ועד" — זאָ ווירד דערזעלבע עוויגליך בעשטע־הען, דענן — „שבט מישור שבט מלכותך" — איין גערעכטער צעפטער איזט דאס צעפטער דיינעם קאָנגטהומס — „אהבת צדק ותשנא רשע" — דוא ליעבטעסט גערעכטינקייט אונד האססעסט פרעפעל, געוואלט, אונד טיראנייא — על כן משחך אלקים אלקיך" — דארום זאלבטע דיך גאָטט דיין נאָטט — שמן „ששון" מחבריך — מיט איינעם אהלע. דאסס פריידענפאָלל, וואָננע ערפיללט. פאָן דיי־נען צייטגענאָססען, דיר נענעבען ווארד.

פערעהרטע צוהאָרער ! פיעלע מענשען זינד דער אנזיכט, דאס דער דייטינע קראָנוננס — יובילאָאומס — טאג, איין פיעל גראָססע־רער פעסטטאג איזט, אלס דער פאָר 25 יאהרען נעפייערטע קראָנוננס־טאג זעלבער.

אויך איך טהיילע פאָללקאממען דיעזע אנזיכט — אבער בע־פאָר איך דיעזע אנזיכט מאָטיווירע, וויל איך ערסט עראָרטערן דען אונטערשיעד, וועלכער צווישען דער קראָנע גאָטטעס אונד דער קראָנע אירדישער קאָנינע בעשטעהט.

וויר קראָנען קאָנינע אוים בלוט אונד פלייש, אונד וויר קראָנען אויך נאָטט דען קאָנינ אללער קאָנינע, וויא עס הייסט: „כתר יתנו לך ה' אלקינו מלאכים המוני מעלה עם עמך ישראל קבוצי ממה" איינע קראָנע נעבען דיר נאָטט אונזער נאָטט דיא ענגעל דיא העערשארען דער אָבערוועלט, מיט דיינעם פאָלקע ישראל דיע פערזאממעלטען דער אונטערוועלט.

אין וואס בעשטעהט דער אונטערשיעד צווישען דיעזען קראָנען. דיא אנטוואָרט דארויף איזט זעהר איינפאך.

דיא קראָנע איינער אירדישען מאיעסטאט ווירד אוים גאָלד, אוים עדעלשטיינען אונד פערלען, צוזאממענגעזעטצט — אלזאָ אוים לויטער פהיזישעם מאטריאלע — דיע גאָטטעסקראָנע אבער, בעשטעהט וועדער אוים גאָלד נאָך אוים פערלען, זיא ווירד בלאָס

אויס אונז׳כטבאריעם אונד נייסטיגעם מאטריאלע ערציינט, וויא עס הייסט אים „פיוט“ צו ראש השנה: ויקבלו תפלות מלכות באות, ויתנום בראש אלקי הצבאות, בכתר ונזר בראשו להֵרָאות“ דיא מלאכי רחמים״ איבערנעהמען דיא פֿאָם הערצען קאָממענדען נעבעטע, אונד נעבען זיא אויף דעם הויפטע נאָטטעס דעס הערץ דער העערשאארען, אום אלס קראָנע אונד דיאַדעם אן דעססען הויפטע צו ערשיינען.

אונד וועלכע דיעזער ביידען קראָנען האט איינען נראָסערן ווערטה?

אָהנע צווייפעל דיא קראָנע נאָטטעס. דענן גאָלד אונד פערלען זינד שטוממע אונד לעבלאָזע דיננע, דיא קיינען בעווייז דאפיר ליעפערן, דאס דערען טראָגער דאס הערץ זיינער אונטערטהאנען עראָבערט האט, וואָהרענד דעם דיא קראָנע נאָטטעס אויס רייגסטער ליעבע אונד עהרפורכט, אויס טיעפסטער אנדאכט אונד ערגעבענהייט ענטשטעהט, „דיעזע“ קראָנע איזט אויס דען נעפיהלען אונאויסלאָשליכער ליעבע, אויס עמפפינדוננען אונפערבריכליכער טרייע, צוזאממענגעזעטצט. אינד דיעזע געפיהלע אונד דיעזע עמפפינדוננען פראָזענטירען נעוויסס איינען וויית גראָסערען ווערטה אלס דער קאָסטבארסטע נאָלדשמוקק אויף ערדען.

אבער, זאָ וויא שלמה המלך עליו השלום, אונד אויך נאך איהם, יעדער קאָנשטיטוציאָנעלל רעגיערענדע קאָניג, אויף „נאָטטעסטהראָן“ זיטצט, זאָ איזט אויך זיינע „קראָנע“ איינע „נאָטטעסקראָנע; דענן ניכט נור שטוממעס נאָלד אונד לעבלאָזע פערלען ציערען זיינען הויפט, זאָנדערן אויס אונזערער ליעבע אינד טרייע, אויס אונזערער טיעפסטען פערעהרונג אונד ערגעבענהייט שטיינט איינע גייסטיג לעבענדינע קראָנע אויף דעססען הויפט. אונד דארום, מיינע פערעהרטען! איזט דער הייטינע טאג איין פיעל גראָסערער פעסטטאג אלס דער פאָר 25 יאהרען נעפייערטע קראָנוננסטאג, דענן דאמאלס וואורדע זיינע מאיעסטאָט נור מיט איינער פהיזישען קראָנע נעקראָנט, וואָהרענד דעם הייטע — נאך פערלויף איינע פיערטעליאהרהונדערטס, נאך פערלויף 25 יאָהריגער זעגענסרייכער רעגיערונג, נאך דעם זיינע מאיעסטאָט דיא הערצען זיינער אונטערטהאנען, ניכט דורך בלוט אונד אייזען, זאָנדערן דורך ליעבע אונד גנאדע, דורך ניטע אינד וואָהלוואָללען, עראָבערט האט — איינע נייסטינע קראָנע זיין געהייליגטעס הויפט ציערט — איינע נייסטינע קראָנע, דיא, וויא נאָטטעסקראָנע, אויס רייגסטען עמפפינדוננען דער זעעלע, אויס פערלען דער פאָלקסליעבע, אויס עדעלשטיינען דער פאָלקסגונסט, צוזאממענגעזעטצט איזט.

אונד יעטצט קאָממע איך צוריקק, צו דען פסוק אין ישעיה „מלך ביפיו תחזינה עיניך תראינה ארץ מרחקים". צווישען פֿהיזישען אונד גייסטיגען קראַנקען גיבט עס נאָך איינען אונטערשיעד, אונד צוואר: איינע קראַנקע איום נאָלד אונד ערדלשטיינען, קאנן נור מיט פֿהיזישען, מיט קאֹרפּערליכען אויגען, געזעהען ווערדען, אונד אויך נור דאָרט, וואָ זיא דעם קאֹניג אויפֿגעזעטצט ווירד — אבער איינע גייסטיגע קראַנקע איים ליעבע אונד טרייע דער פֿאֹלקער, דיעזע, ווירד מיט „גייסטיגען" אויגען געזעהען, אונד נאכדעם זיא אן קיינער אֹרטליכקייט געבונדען איזט, קאנן זיא איך איבעראלל געזעהען ווערדען.

אונד דאס איסט עס, וואס ישעיה הנביא אונז פֿערזיכערט „מלך ביפיו תחזנה עיניך תראינה ארץ מרחקים" עס ווירד איינע צייט קאָממען, וואָ דיינע איינען, דען קאֹניג, אין זיינער איהם שאֹנהייט אונד קאֹניגליכען רייץ פֿערלייהענדע קראַנע, אויך פֿאָם וויטעם לאנדע, פֿאָן וויטער ענטפֿערנונג זעהען ווערדען, דענן זיינע קראַנע ווירד, וויא נאָטשעסקראָנע איינע גייסטיגע זיין, דיא איבעראלל געזעהען ווערדען קאנן.

דיעזעס פּראָפֿהעטענוואָרט איזט אן אונזערעם גלאָררייכען קאֹניג אין ערפֿיללונג געגאנגען. וויר קאֹננען זיינע קראַנע אויך „היער" זעהען, דענן זיא איזט אוס גייסטיגעם מאטעריאלע געשפֿאָננען. מיט גייסטיגען אויגען ווירד זיא געזעהען, אונד מיט גייסטיגען אויגען ווירד זיא בעוואונדערט. פֿאָלקסליעבע אונד פֿאָלקסטרייע זינד איהרע שטיינע, ווערטהפֿאָללער דענן אָפֿיר גאָלד אונד אללע ערדעלשטיינע דער וועלט.

קיין קאֹניג אויף ערדען ווירד פֿאָן זיינען פֿאֹלקערן זאָ געליעבט, וויא קאֹניג פֿראנץ יאָזעף דער ערסטע.

אונד וויל דאס זאָ איזט, וואָללען וויר צו גאָטט איינברינגסטיג בעטען, ער מאֹגע אונזערן קאֹניג, צור וואָהלפֿאהרט זיינער איהן איניגליעבענדען פֿאֹלקער, ביז אן דיא אייסערסטע גרענצע דעם מענשליכען אלטערס לעבען לאססען. אמן.

איך שליעסע מיינע רעדע מיט דעם, פֿאָם גרונדע מיינעס הערצענס קאָממענדען רופֿע, אין דעם זיא אללע איינשטיממען מאֹגען.

יחי אדונינו המלך לעולם!

בימיו ובימינו תושע יהודא וישראל ישכון לבטח ובא לציון גואל וכן יהי רצון ונאמר אמן:

— דברים אחרים. —

בענין הפלגה על הספינה בפחות מג׳ ימים קודם שבת עיין בתשו׳ חת״ס חלק ששי סי׳ צ״ז סידור השיטות בזה ואיני רוצה להאריך כאן בפלפולים שונים ולהראות הזותי לרבים בחריפות ובקיאות בענין זה, רק אומר בקצרה כי אני לא הייתי בעיר בודאפעסט בעת שעשו וסידרו הפראָגראם של הנסיעה, רק האפּאָרבערייטונגס-קאמיטעע ובראשם הגאב״ד דקהל יראים בעיר הנ״ל כקש״ת מהו׳ יעקב קאפּל רייך נ״י הסכימו אל הפראָגראם הנ״ל, ובכן אנחנו הנוסעים היינו מוכרחים לנטות אחרי הפראָגראם הנ״ל מבלתי יכולת לזוז ממנו אף זיז כל שהו. בכל זאת כל מה שעשינו עשינו בהיתר גמור עפ״י השו״ע והפוסקים ז״ל וכאשר אבאר בעזהי״ת.

הנה עפ״י הפראָגראם הנ״ל נכנסנו בעיר טריעסט בעש״ק קדושים בשעה ג׳ אחר חצות לתוך הספינה „עלעקטרא״ וקנינו בה שביתה מערב שבת ולא יצאנו ממנה כל יום השבת והספינה הנ״ל הלכה מן הנמל בש״ק הנ״ל שעה ג׳ אחר חצות, והנה ד״ז הוא היתר גמור עפ״י שו״ע או״ח סי׳ רמ״ח ס״א וס״ג כי אנחנו נסענו לארץ הקדושה ונסיעה לדבר מצוה מותר אפי׳ בע״ש ול״צ ג׳ ימים קודם שבת ואף שאנחנו לא נסענו לא״י לדור שם מ״מ הרי מבואר במג״א שם ס״ק ט״ו דאפי׳ ע״מ לחזור הוה דבר מצוה כיון דאפי׳ מהלך ד״א בא״י מצוה היא [ועי׳ במחצה״ש לשם] ועוד דזה לענ״ד עדיף טפי משום דבזה כ״ע מודים דהוה מצוה ואפילו רבותינו בעלי התוס׳ שהביאו בכתובות דף ק״י ע״ב בשם רבינו חיים דבזמן הזה אין מצוה לדור בא״י כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין ליזהר בהן וכו׳ ע״ש מ״מ במהלך ד״א בא״י דל״ש טעם הנ״ל כמובן מודים גם התוס׳ דגם בזה״ז הוה מצוה וממילא מותר להפליג תוך ג׳ ימים קודם שבת [ועיין בהגהות הגאון מהרש״ק ז״ל בחכמת שלמה סוף סימן הנ״ל ע״ש כנלע״ד פשוט וברור] וממילא כיון דקנינו שביתה מע״ש היה מותר לנו להפליג בשבת כמבואר בכל הפוסקים וביותר בס׳ נתיב חיים בגליון השו״ע סי׳ רמ״ח דקנין שביתה מהני בין לטעם משום תחומין ובין לטעם משום דהוי כשט ואסור מגזרה דשמא יעשה חבית של שייטין עיי״ש. [ואדמו״ר הגאון ז״ל בתי׳ מהר״ם שיק או״ח סי׳ ק״י בסופו לפי הנראה לא ראה דברי נתיב חיים הנ״ל כיעו״ש] :

והנה כל זה היה בנסיעה לאה״ק אמנם בחזרה מאה״ק כשנסענו מיפו עיה״ק לביתינו לשלום עשינו כך. בעש״ק בחקותי בין השמשות קנינו שביתה בספינה קטנה בחוף דיפו. וכל זמן בין

השמשות היינו על הספינה הקטנה כמבואר במנ"א סי' הנ"ל ס"ק י"א ואח"כ יצאנו משם והלכנו בחזרה ללין ולאכול בש"ק בהאטעל שלנו ביפו ובשעה ג' אחר חצות הלכנו אל הספינה הקטנה שקנינו בה שביתה מע"ש והספינה הזאת הובילה איתנו אל הספינה „עלעקטרא" ונכנסנו בה בש"ק בשעה ג' והצי אחר חצות והספינה הזאת לא זזה מן החוף דיפו עד ליל מוצאי ש"ק אחר הבדלה. והנה נ"ז הוא היתר גמור עפ"י הרמ"א בס"ג דמאחר שקנה בה שביתה מע"ש מותר אח"כ ליכנס בה בשבת להפליג, והנה הרמ"א לא חילק בין כשהספינה היא למטה מי' טפחים ובין היא למעלה מי"ט וס"ל דקנין שביתה מהני בכל ענין, וכ"כ הפרי מגדים בא"א ס"ק י"א וז"ל, ועב"י חילק וכו' והר"ב מתיר בכל ענין עיי"ש, וא"כ בהיתר גמור הלכנו בש"ק על הספינה הקטנה [שקנינו בה שביתה מע"ש] אל הספינה הגדולה ומה שנכנסנו בש"ק בספינה הגדולה ג"כ הוא בהיתר גמור כדקיי"ל בשו"ע או"ח סס"י של"ט דספינה שאינה שטה כלל מותר ליכנס בה בשבת עיי"ש, ומ"ש במנ"א שם ס"ק י"ג דאסור לצאת מספינה לספינה היינו דוקא אם הספינה השניה יוצאת חוץ לתחום וכמ"ש במחצה"ש לשם עיי"ש, אבל בנ"ד שהספינה הגדולה לא זזה ממקומה עד ליל מוצאי ש"ק אחר הבדלה א"כ לא יצאה חוץ לתחום. והספינה הקטנה אע"ג דאפשר שיצאה חוץ לתחום אין זה כלום דהא קנינו בה שביתה מע"ש א"כ אע"פ שיצאה באפשר חוץ לתחום לית לן בה דהא לזה מהני קנין שביתה משום דהו"ל כביתו כמבואר בסי' רמ"ה הנ"ל וגם איסור שיטה אין כאן דגם לזה מהני קנין שביתה כנ"ל. [וגם משום ביטול עונג שבת אין כאן דהא לדבר מצוה לא חיישינן לזה כדקיי"ל בסי' הנ"ל ס"א משום דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, וכל הדרך הן הליכה הן חזרה חשיב דבר מצוה, כדקיי"ל בשלוחי מצוה אין נזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן משום דגם החזרה בכלל מצוה הוא, ומכ"ש לשיטת ר"ת דרק לטייל חשיב דבר הרשות ונסיעתנו בחזרה בוראי לא לטייל היא וכ"ז פשוט וברור], והספינה הגדולה שלא זזה ממקומה עד מוצאי ש"ק בלילה לא יצאה בש"ק חוץ לתחום א"כ מ"ש המנ"א הנ"ל דאסור לצאת מספינה לספינה אין לו שום שייכות לנ"ד כמובן. ויצא כל נסיעתנו בספינה בש"ק בהיתר גמור עפ"י שו"ע כאשר ביארנו בעזה"ת ואין לפקפק ולהרהר אחרינו ח"ו כלום. זה מה שרציתי לבאר בענין זה. ואבוא על החתום פק"ק מאראָש-לוראָש יום ג' לס' וישראל עושה חיל שנת ס ת ר י ומנני אתה לפ"ק.

גרשון ה"ק שטערן

הרב דק"ק הנ"ל והגליל יע"א.